

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE İLE AFRİKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ DIŞ
TİCARETİN SEKTÖREL VE YAPISAL ANALİZİ**

Ryan Hafız Ahmed İBRAHİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şükrü CİCİOĞLU

EYLÜL- 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE İLE AFRİKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ DIŞ
TİCARETİN SEKTÖREL VE YAPISAL ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ryan Hafiz Ahmed İBRAHİM

Enstitü Bilim Dalı: İktisat

“Bu tez 30/09/2022 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulanan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Selim İNANÇLI	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü CİCİOĞLU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan BARAL	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ryan Hafiz Ahmed IBRAHİM

30/09/2022

ÖNSÖZ

“Türkiye ile Afrika Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaretin Yapısal ve Sektörel Analizi” başlıklı tez çalışmamın seçiminde ve yürütülmesinde her türlü desteği veren, zamanını harcayan ve tecrübesini paylaşan çok değerli tez danışmanım Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi ŞÜKRÜ CİCİOĞLU’na ve tezime zaman ayırıp katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Veysel İNAL’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca sevgili aileme ve değerli arkadaşlarıma maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için tüm kalbimle teşekkür ederim.

Ryan Hafiz Ahmed İBRAHİM

30/09/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
GRAFİK LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1:AFRİKA KITASININ BEŞERİ, KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI	4
1.1. Afrika Kıtası ve Fiziki Yapısı.....	4
1.2. Afrika Kıtasının Kültürel Yapısı	5
1.3. Afrika Kıtasının Sosyal-Demografik Özellikleri.....	7
1.4. Afrika Kıtasının Ekonomik Yapısı	9
1.4.1. Büyüme ve Kişi Başı Gelir Seviyesi	9
1.4.2. Enflasyon.....	13
1.4.3. İstihdam ve İşsizlik.....	14
1.5. Afrika Ekonomisini Oluşturan Başlıca Sektörler	15
1.5.1. Tarım	15
1.5.2. Hayvancılık	16
1.5.3. Sanayi	18
1.5.4. Madencilik ve Metalürji	18
1.5.5. Sağlık.....	22
1.5.6. Eğitim	23
1.5.7. Turizm	23
BÖLÜM 2:AFRİKA ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARETİN ANALİZİ	26
2.1. Afrika Kıtasının Dış Ticaret Yapısı ve Özellikleri	26
2.2. Türkiye ile Afrika Arasında Dış Ticaret.....	30
2.2.1. Genel Durum	30
2.2.2. Ticari İlişkilerinin Gelişim Seyri.....	33
2.2.3. Türkiye'nin Afrika Ülke Grupları ile Dış Ticareti	35

2.3. Çeşitli Ürünler İtibariyle Afrika ile Türkiye Arasında Dış Ticaret	38
2.3.1. Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı	38
2.3.2. Türkiye'nin Afrika'dan İthalatı	44
2.3.3. Yapısal Olarak Dış Ticaret (Afrika'nın Türkiye'ye İhracatı ve Türkiye'den İthalatı)	51
2.4. Sektörel Olarak Afrika ile Türkiye Dış Ticaret	54
2.4.1. Tarım Sektörü	54
2.4.2. Sanayi Sektörü	56
2.5. Karşılıklı Yatırım İlişkileri	57
2.5.1. Afrika'daki Türk Yatırımları	57
2.5.2. Afrika Ülkelerinin Türkiye'deki Yatırımları	59
2.6. Türkiye'nin Dış Ticaretinin Kıtalararası Mukayesesi	61
2.7. Dış Ticaret İlişkilerinin SWOT Analizi	62
2.7.1. Güçlü Yönler	62
2.7.2. Zayıf Yönler	63
2.7.3. Fırsatlar	63
2.7.4. Tehditler	64
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	70
EK	75
ÖZGEÇMİŞ	81

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFB	: Afrika Birliği
BEC	: Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırma
COMES	: Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu
COMESA	: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
COMESSA	: Sahil-Sahra Devletleri Topluluğu
ÇVÖ	: Çifte Vergilendirmeyi Önleme
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
EAC	: Doğu Afrika Topluluğu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KEK	: Karma Ekonomi Komisyonu
SAA	: Sahra Altı Afrika
SAGA	: Sahra Altı Güney Afrika
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UEMOA	: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
YKTK	: Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Demografik Göstergeler	7
Tablo 2: Afrika Kıtasının Bölgelere Göre Sınıflandırılması	8
Tablo 3: GSYH Büyüme Oranları (%)	10
Tablo 4: Afrika Ülkelerinde GSYH'nin Sektörel Dağılımı ve Kişi Başına GSYİH ...	11
Tablo 5: Afrika Kıtasında 2022 Yılında En Yüksek Enflasyon Oran Ülkeler:	14
Tablo 6: Afrika Ülkelerine Gelen Turist Sayıları	24
Tablo 7: Afrika Kıtasının Başlıca Bazı Ürünler 2020 Mil dolar:	27
Tablo 8: Afrika'nın İhracat ve İthalatı 2002-2020 Milyon Dolar.....	28
Tablo 9: Türkiye'nin Afrika ile Dış Ticareti (Bin dolar).....	33
Tablo 10: Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı	36
Tablo 11: Türkiye'nin Afrika'dan İthalatı	37
Tablo 12: Türkiye'nin Afrika'ya İhracatında Başlıca Ürünler (Bin Dolar).....	39
Tablo 13: Türkiye'nin Afrika'dan İthalatında Başlıca Ürünler (Bin Dolar).....	45
Tablo 14: Yapısal Olarak Dış Ticaret	52
Tablo 15: Tarım Sektörü İtibariyle Türkiye'nin Afrika'ya Dış Ticareti (Bin \$,%).....	55
Tablo 16: Sanayi Sektörü İtibariyle Türkiye'nin Afrika'ya Dış Ticaret (Bin \$,%)	57
Tablo 17: Türkiye'nin Afrika'ya Doğrudan Yatırımları	58
Tablo 18: Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)	60
Tablo 19: Türkiye'nin Afrika Kıtası ve Diğer Kıtalar ile Dış Ticaretinin Toplam Ticaret Hacmi İçerisindeki Payı	61

GRAFİK LİSTESİ

Grafik1: Afrika'nın Dünyaya İhracat ve İthalatı 2002-2019 Milyon Dolar	30
Grafik 2: Türkiye'nin Afrika ile Dış Ticareti.....	35
Grafik 3: Türkiye'nin Afrika ile İhracat İçerisinde Payı 2017-2020	53
Grafik 4: Türkiye'nin Afrika ile İthalat İçerisinde Payı 2017-2020	54
Grafik 5: Tarım Sektörü Toplam İhracat ve İthalat İçerisindeki Payı 2008-2020	56

ÖZET

Başlık: Türkiye ile Afrika Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaretin Sektörel ve Yapısal Analizi

Yazar: Ryan Hafiz Ahmed IBRAHİM

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şükrü CİCİOĞLU

Kabul Tarihi: 30/09/2022

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 81 (ana kısım)

Bu araştırmanın genel amacı Afrika Ülkelerinin dış ticaret bağlamında Türkiye ile kurduğu ilişkileri (yapısal, sektörel) yıllara göre gelişmeler ve dış ticarete fırsatlar, tehditler, riskler ve güçlü yönler analizi edilmiştir. Bu çalışmada verilere farklı kurumlardan aracılığı ile ulaşılmıştır ve değerlendirilmekte ve dış ticaret gelişmelerin ülke ekonomileri üzerine etkileri tartışılmıştır. Afrika kıtasının çok sayıda ülkeye sahip olması nedeniyle dış ticaret açısından özellikle Türkiye'nin 2005 yılındaki Afrika Birliği'ne (AFB) gözlemci üye olmasıyla ilişkiler hızlanmıştır. Afrika Açık Politikasının çok boyutlu sürecinin bir parçası olarak, ticari ve kültürel projeler, özellikle bölge ülkeleri ile siyasi ilişkiler, yatırım projeleri, askeri iş birliği, güvenlik ve kalkınma gibi birçok alanda hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye ile Afrika'nın ticari ilişkileri 1996 yılında 3 milyar dolar iken 2019 yılında 22 milyar dolara yükselmiştir,1996-2019 arası dönemde ticaret hacmi yaklaşık 10 kat artmıştır. Dış ticaret yapısal olarak 2017-2019 döneminde Afrika ülkelerinden Türkiye'ye oransal olarak en çok sırasıyla hammadde, yatırım ve tüketim malı ihracatı yapılmıştır. En çok ara malların ithal yapılmıştır. Afrika Türkiye'den ara malı alıcısı, Türkiye'ye ise hammadde satıcısı durumundadır. sektörel olarak baktığımızda 2008–2020 yılları arasında tarımsal ürünlerin ihracattaki payında bir azalış olurken sanayi ürünlerinin payında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Sanayi sektöründe 2014-2020 yıllarda Türkiye'nin Afrika ülkelere dış ticaretinde her zaman dış ticaretinde fazla vermektedir. Ancak Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatında Afrika'ya önemli bir sıçrama gösteremediği açıktır.2014-2020 arası dönemde sanayi ihracatı 10 milyar dolar ile 15 milyar dolar arasında dalgalanma göstermiştir. Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle yaptığı ticarete giderek önemli yer aldığı ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afrika-Türkiye, Bağımsızlık, Dış-Ticaret, Ekonomik İlişkileri

ABSTRACT	
Title of Thesis: Sectoral and Structural Analysis of Foreign Trade Between Turkey Africa Countries	
Author of Thesis: Ryan Hafiz Ahmed IBRAHIM	
Supervisor: Assist. Prof. Şükrü CİCİOĞLU	
Accepted Date: 30/09/2022	Number of Pages: vii (pre text) + 81 (main body)
<p>The main purpose of this study is analysis the relations (structural, sectoral) established by African countries with Turkey in the context of foreign trade and the opportunities, threats, risks and strengths in foreign trade. In this study, data were accessed and evaluated through different institutions and the effects of foreign trade developments on the economies of the countries were discussed. Due to the fact that the African continent has a large number of countries, relations have accelerated in terms of foreign trade, especially with Turkey's becoming an observer member of the African Union (AFB) in 2005. As part of the multidimensional process of the African Open Policy, rapid progress has been made in many areas, such as commercial and cultural projects, especially political relations with the countries of the region, investment projects, military cooperation, security and development. Turkey-Africa's trade relations increased from 3 billion dollars in 1996 to 22 billion dollars in 2019, and the trade volume in the period between (1996-2019) is approaching. In the period of 2017-2019, foreign trade structurally exported raw materials, investment and consumer goods from African countries to Turkey in proportion, respectively. Most intermediate goods have been imported. Africa is the buyer of intermediate goods from Turkey and the seller of raw materials to Turkey. When we look at the sector, it is observed that while there is a decrease in the share of agricultural products in exports between 2008 and 2020, there is an increase in the share of industrial products. In the industrial sector in 2014-2020, Turkey always gives a surplus in foreign trade to African countries. However, it is clear that Turkey has not been able to show a significant jump in exports of industrial products to Africa. In the period between 2014 and 2020, industrial exports fluctuated between \$ 10 billion and \$ 15 billion. It is revealed that Turkey has an increasingly important place in its trade with African countries.</p>	
Keywords: Africa-Turkiye, Independence, Forgin-Treda, Economic Relationship	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Dış ticaret özellikle dışa açık ekonomilerde kalkınma ve büyümenin en önemli itici güçlerinden biridir. Sanayileşerek dışa açılma sürecini hızlandırabileceğimiz gibi dışa açılma sürecinde de belli sanayi alanlarında ileri bir seviyeye ulaşabilmek mümkün olabilir. Dışa açılma politikalarının iktisadi bağlamda farklı boyutları olsa da dış ticari boyutunun bunun en önemli yönünü oluşturduğu kesindir. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye de dünyadaki ticari ve kapital merkezli serbestleşme politikalarına ayak uydurmuş, bu doğrultuda bir takım yasal-kurumsal düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerin temel amacı açık bir dış ticaret politikası izleyerek kalkınma sürecini tamamlamaktır. Verimli olunan, kaynak miktar ve bileşimi kaliteli ve ucuz ürünler üretmeye uygun olan alanlarda dış piyasalara büyük hacimde ürünler üretip satarak döviz girişi sağlamak bu politikaların en temel özelliğidir. Böylece geniş bir piyasaya ürün satabilmek büyük ölçekli tesisler kurmayı, ölçek ekonomilerinden faydalanmayı ve böylece ileri üretim tekniklerinden yararlanmayı gerekli ve mümkün kılacaktır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye-Afrika ticareti bu konuda gösterilebilecek örneklerden biridir. Özellikle Türkiye Afrika'ya açılımdan sonra ticari ilişkileri geliştirmek için bu tarz çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Afrika ülkelerinin doğal kaynaklar, özellikle petrol yönünden zengin olması önemini arttırmıştır. Afrika kıtası ile Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler, son dönemde önemli ölçüde büyümüş ve başta kıtanın kuzeyindekiler olmak üzere Afrika ülkelerinin daha önceki katkıları ışığında gelişmeye devam etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, dış ticaret bağlamında Afrika ülkeleri ile Türkiye arasındaki durumu anlamak ve kavramaktır. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır

- Afrika ülkelerinin Türkiye ile dış ticaretinin yıllara göre gelişimi nasıldır ve bu gelişimi belirleyen unsurlar nelerdir?

- Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret hangi mallar-mal grupları itibariyle yapılmaktadır?
- Dış Ticarete sektörlerin ağırlıkları nelerdir?
- Türkiye'nin dış ticaretinde kıtaların payları ve gelişimi nasıl şekillenmiştir?
- Dış ticarete fırsatlar, tehditler, riskler ve güçlü yönler nelerdir?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada verilere Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Trademap, World bank, Arcan Development Bank, WTO, ITC (International Trade Center), OECD ve UNCTADSTAT kurumları aracılığı ile ulaşılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında çeşitli yerli ve yabancı yazılı kaynağın yanında, Afrika Ülkelerinin yapılan araştırma gezisindeki izlenimlerden yararlanmıştır. Bu verilerden alınan bilgiler doğrultusunda dış ticarete ilişkin bazı sonuçlar çıkartılmaya çalışılmıştır. Birçok alt başlıkta ilgili sayısal veri ve oranlar tarafımızca özel olarak hesaplanmış ve yorumlanmıştır

Sınırlıklar

Araştırmada ele alınacak Türkiye Cumhuriyeti ve Afrika kıtası olacaktır. Bazı verilerin tüm Afrika'yı kapsayacak şekilde bulunamaması sebebiyle Afrika'yı temsilen önemli ülke grupları analiz edilmiştir. Yine veri yoksunluğu sebebiyle zaman aralıkları çeşitli alt başlıklarda değişebilmektedir.

Çalışma giriş ve sonuç kısımları dışında iki bölümden oluşmaktadır.

“Afrika Kıtası'nın Genel Yapısı” başlığı taşıyan birinci bölümde Afrika Kıtası fiziksel yapısı, kültürel yapısı, Afrika'nın Sosyal-Demografik Özellikleri, Afrika'nın Genel Ekonomik yapısı ve Afrika Ekonomisinde Başlıca Ekonomik Sektörler konusunda bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde ise Türkiye ile bağımsız bir kıta olarak Afrika kıtası arasındaki dış ticaret analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle Afrika'nın genel dış ticaret eğilimlerinden bahsedilmiş, sonrasında Türkiye ile dış ticaretinin gelişimi incelenmiş, izleyen kısımlarda ise mal grupları ve çeşitli sektörler itibariyle dış ticaretin durumu ve yönü araştırılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan Türkiye'nin Afrika ve diğer kıtalarla yaptığı dış ticaretin karşılaştırması yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak iki aktör arasındaki

dış ticaretin “swot” analizi çerçevesinde değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın bir ülke ile bir kıta arasındaki ilişkileri incelemesi bakımından bazı zorlukları olsa da böyle bir bakış açısının çalışmanın özgün ve ayırt edici bir yönünü oluşturduğunu ifade etmek olasıdır. Çalışmamızın, bu alanda derinleşmek ve incelemeler yapmak isteyen araştırmacılara ve iki aktör arasında dış ticareti geliştirmek ve yön vermek isteyen siyasi ve bürokratlara aynı zamanda iş insanlarına faydalı ve yardımcı olmasını temenni ederiz.

BÖLÜM 1: AFRİKA KITASININ BEŞERİ, KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

1.1. Afrika Kıtası ve Fiziki Yapısı

Nüfus yoğunluğu ve yüzölçümü bakımından Dünya'nın ikinci büyük kıtası olan Afrika, Dünya'nın toplam yüzey alanının yaklaşık beşte birini kapsamaktadır.¹ Dünya nüfusunun yaklaşık %15'ini oluşturan Afrika kıtası; Güney Afrika, Batı Afrika, Orta Afrika, Kuzey Afrika ve Doğu Afrika bölgelerine ayrılmıştır. Her kategoride farklı bir Afrika ülkesi yer almaktadır.²

Afrika'nın doğusunda Hint Okyanusu, batısında Atlantik Okyanusu, güneyinde Antarktika, kuzeyinde Avrupa yer almaktadır. Geçmişte Afrika'nın Asya kıtası ile olan kara bağlantısı, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte kesilmiştir. Afrika kıtası, Avrupa'dan Akdeniz ile Asya'dan Sina Yarımadası ile ayrılmaktadır.³ Kıtanın kuzeyinde yer alan Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı, diğer kıtalarla iki temas noktasıdır. Afrika'nın en yüksek noktası, 5895 metre yüksekliğiyle Tanzanya'da bulunan Kilimanjaro Dağı'dır. Kıtanın en alçak noktası Cibuti'de deniz seviyesinden 155 metre aşağıda bulunan Assal Gölü'dür. Afrika'yı diğer kıtalardan onu farklı kılan en önemli özelliği çok sayıda milli parkın bulunmasıdır. Normal yaşamın sürdüğü bu milli parklar, safari yapmak için dünyanın çok farklı ülkelerinden insanların geldiği alanlardır. Bu milli parkların en ünlülerinden biri olan Serengeti, bölgedeki volkanik faaliyetler sonucu oluşmuştur.

Afrika toprakları, doğusunda Gine Körfezi ve Aden Körfezi, Atlantik Okyanusu; güneyinde Hint Okyanusu ve kuzeyinde Akdeniz ile çevrilidir. Kuzeybatı Afrika'da İspanya ile Fas arasındaki uzanan ve Akdeniz'in Atlantik Okyanusu'na açılan kapısı olan Cebelitarık Boğazı ve Akdeniz'i kuzeydoğuda Kızıldeniz'e bağlayan Süveyş Kanalı, bölgenin en önemli boğazlarından biridir. 2.381.71 kilometrekarelik yüzölçümüyle, Afrika kıtasının yüzölçümü bakımından en büyük ülkesi Cezayir'dir. Ekvator kuşağında yer aldığı için Afrika kıtasının çoğunda tropikal bir iklime sahiptir. Ekvatora

¹ Robert K.A. Gardiner Akinlawon Ladipo Mabogunje Africa, Encyclopedia Britannica, Encyclopedia Britannica, URL: <https://www.britannica.com/place/Africa> A.D. August 09, 2021

² Dincer. Mustafa. Türkiye-Afrika ilişkileri ve Afrika Acilim. Ufuk Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi 2019

³ Afrika Kıtası Gezi Rehberi <https://www.gezipedia.net/744-afrika-kitasi.html>) E.T. August 15,2021

yakınlığından dolayı güneş ışınlarını yıl boyunca kıtaya dik açılarla alan Afrika, diğer kıtalara göre çok daha sıcak bir iklime sahiptir. Bu durum kıta genelinde kuraklık ve çölleşmenin önemli bir sorun haline gelmesine yol açmıştır. Dünyanın en büyük çöl alanı Kuzey Afrika'da yer almaktadır.⁴

On beşinci yüzyıla kadar dünyanın geri kalanı gibi bir geçmişi sahiptir. (Ancak coğrafi keşiflerin ve sanayi devriminin ardından, 15. yüzyılda bu coğrafya bir sömürge merkezine dönüşmüş ve Afrika'nın sömürgeleştirilmesi uzun yıllar sürmüştür. Hollandalılar, İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar'ın sömürgecilik faaliyetlerinde bulunduğu kıta, bu uluslardan kültürel olarak önemli ölçüde etkilenmiştir. 20. Yüzyıla kadar süren sömürge düzeninin çökmesiyle birlikte, Afrikalı devletler Avrupalı devletlerden özgürlüklerini kazanmıştır. Afrika kıtasındaki ülkelerin coğrafi özellikler bölgelere göre çeşitlilik göstermektedir. Kıtanın farklı bölgelerinde geniş ovalar, çöller, dağlar ve ormanlık alanlar yer almaktadır.⁵

1.2. Afrika Kıtasının Kültürel Yapısı

Afrika kıtasında yer alan ülkelerin birçok farklı dil, din ve etnik kökene sahip olması, sosyo-kültürel açıdan farklı bir mozaik oluşturmaktadır. Hâlihazırda Afrika kıtasında 2.000'den fazla dilin konuşulduğu bilinmektedir. Sömürgecilik faaliyetlerinin etkisiyle, kıtada genel olarak kullanılan diller İngilizce ve Fransızcadır. Aynı zamanda Arapça, Portekizce ve İspanyolca da konuşulan diller arasında yer almaktadır. Bu diller birçok Afrika ülkesi tarafından resmi dil olarak benimsenmiştir. Bölgesel açıdan bakıldığında, genellikle Kuzey Afrika ülkelerinde Arapça; Orta Afrika ve Güney Afrika ülkelerinde ise çeşitli dillerin konuşulduğu görülmektedir. Tüm bunların dışında; Berberi, Afrikaans, Swahili, Lingala, Amarigna ve Wolof gibi diller de konuşulmaktadır.⁶ 60 milyondan fazla Afrikalının Swahili dilini konuştuğu bilinmektedir.⁷

Bu coğrafyanın dini inançlarına bakıldığında, kıtada birçok farklı dinin benimsendiği görülmektedir. Arap ve Osmanlı ordularının Kuzey Afrika'ya gelmesiyle birlikte İslam

⁴ Muhammed. Rayed. Dirasat Mukawinat Alqarat Al'afriqati Afrika, kıtanın bileşenlerinin bir çalışma. Sudan: İletişim Yayınları Hindawi 02/6/2015.

⁵ World Economic Report, 1949-50. Review of Economic Conditions in Africa. United Nations Department of Economic Affairs. New York, March 1951

⁶ Ayat saeid nawawra. Bahath ean qarat 'afriqya 17.4.2019 <https://mawdoo3.com>21.08.2021

⁷ Omaka, Chukwu Amari. "Imperatives For Global Peace: Whistler Nigeria." International Journal of Comparative Law and Legal Philosophy (Ijoclepp) 3, no. 3 (2022).

dini kuzeyden başlayarak kıtanın büyük bir bölümünü etkilemiştir. İslamiyet en yaygın inanç olmasına rağmen Hristiyanlığın da etkisi büyüktür. Özellikle Hristiyan misyonerlerin etkisiyle Hristiyanlığa geçişlerin artması, kıtayı Avrupa uluslarının sömürge faaliyetlerine açmıştır. İslam özellikle Fas, Tunus ve Mısır gibi Kuzey Afrika ülkeleri ile Sudan, Tanzanya, Komorlar ve Zanzibar'da etkilidir. Öte yandan Nijerya, Etiyopya, Angola ve Gana gibi ülkelerde Hristiyanlık çoğunluktadır. Ayrıca Afrika kıtasının birçok yerinde animizm ve birçok yerel din varlığını sürdürmektedir.⁸ Animizm özellikle Gabon, Botswana, Fildişi Sahili ve Benin gibi ülkelerde etkindir.

Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri, sömürgeci yaklaşımlardan kopmak için ciddi bir arayışa girmiştir. Bu konuda yapılacak en önemli şeyin toprağı paylaştığı kıta milletleriyle birlikte hareket etmek olduğunu düşünerek kendi aralarında teşkilatlar oluşturmuşlardır. Bu teşkilatlar Afrika Birliği Örgütü,⁹ COMES,¹⁰ ECOWAS,¹¹ EAC,¹² COMESSA,¹³ UEMOA¹⁴ gibi teşkilatlardır.

⁸ Adigüzel, Adnan, Afrika'da İslamiyet -Dünü, Bugünü, Yarını- (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 22-23 Nisan 2017 İstanbul) s.197

⁹ Afrika Birliği örgütü: Afrika Birliği, şu anda ağırlıklı olarak Doğu Afrika ve Batı Afrika'da bulunan 53 ülkenin devletlerinin bir ittifakıdır. Tüm üye devletler toplam 29.25 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 1.33 milyar insanı içermektedir. Bu, dünyadaki yaşanabilir alanın %19,4'ü ve dünya nüfusunun %17'sidir. Yıllık 2,574,89 milyar ABD doları ekonomik çıktıyla, küresel ekonominin yaklaşık yüzde 2,7'sini temsil ediyorlar. Bu 53 ülkenin ihraç edilen tüm mallarının değeri son sayımda yılda 496,67 milyar ABD dolarıydı

¹⁰ COMES: CEMAC, şu anda Orta Afrika'da bulunan 6 ülkenin bir ticaret anlaşmasıdır. Tüm üye devletler toplam 3,02 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 58,44 milyon insanı içermektedir. Bu, dünyadaki yaşanabilir alanın %2.00'ı ve dünya nüfusunun %0.75'i demektir. Yıllık 102,60 milyar ABD doları ekonomik çıktıyla, küresel ekonominin yaklaşık yüzde 0,11'ini temsil ediyorlar. Bu 6 ülkenin ihraç edilen tüm mallarının değeri son sayımda yılda 10,72 milyar ABD dolarıydı.

¹¹ ECOWAS: şu anda Batı Afrika'da bulunan 15 ülkenin bir ticaret anlaşmasıdır. Tüm üye ülkeler toplam 5,12 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 407,68 milyon insanı içermektedir. Bu, dünyadaki yaşanabilir alanın %3,4'ü ve dünya nüfusunun %5,2'sidir. Yıllık 724,98 milyar ABD doları ekonomik çıktıyla, küresel ekonominin yaklaşık yüzde 0,75'ini temsil ediyorlar. Bu 15 ülkenin ihraç edilen tüm mallarının değeri, son sayımda yılda 110,01 milyar ABD dolarıydı.

¹² EAC: şu anda Doğu Afrika ve Kuzey Afrika'da bulunan 6 ülkenin bir ticaret anlaşmasıdır. Tüm üye devletler toplam 2,47 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 200,52 milyon insanı içermektedir. Bu, dünyadaki yaşanabilir alanın %1,63'ü ve dünya nüfusunun %2,6'sıdır. Yıllık 235,60 milyar ABD doları ekonomik çıktıyla, küresel ekonominin yaklaşık yüzde 0,25'ini temsil ediyorlar. Bu 6 ülkenin ihraç edilen tüm mallarının değeri son sayımda yılda 28,57 milyar ABD dolarıydı.

¹³ COMESSA, şu anda ağırlıklı olarak Batı Afrika ve Doğu Afrika'da bulunan 28 ülkenin bir ticaret anlaşmasıdır. Tüm üye devletler toplam 14.66 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 716.09 milyon insanı içermektedir. Bu, dünyadaki yaşanabilir alanın %9,7'si ve dünya nüfusunun %9,1'idir. Yıllık 1.528,37 milyar ABD doları ekonomik çıktıyla, küresel ekonominin yaklaşık yüzde 1,6'sını temsil ediyorlar. Bu 28 ülkenin ihraç edilen tüm mallarının değeri, son sayımda yılda 262,06 milyar ABD dolarıydı.

¹⁴ UEMOA: şu anda Batı Afrika'daki 8 ülkenin bir ticaret anlaşmasıdır. Tüm üye devletler toplam 3.51 milyon km²'lik bir alanı ve yaklaşık 134.68 milyon insanı içermektedir. Bu, dünyadaki yaşanabilir alanın %2,3'ü ve dünya nüfusunun %1,72'sidir. Yıllık 179,06 milyar ABD doları ekonomik çıktıyla, küresel ekonominin yaklaşık yüzde 0,19'unu temsil ediyorlar. Bu 8 ülkenin ihraç edilen tüm mallarının değeri son sayımda yılda 35,87 milyar ABD dolarıydı.

1.3. Afrika Kıtasının Sosyal-Demografik Özellikleri

Afrika, dünyadaki en hızlı büyüyen nüfusuna sahip olmasına karşın, aynı zamanda kıtadaki ölüm oranları da yüksek düzeyde seyretmektedir. Afrika'nın nüfusu yılda yaklaşık %3 oranında büyümektedir. Bu büyüme oranı, artan genç nüfusla bağlantılıdır. Afrika dünya üzerinde en fazla genç nüfusa sahip olan kıtadır. Hemen hemen her Afrika ülkesinde, nüfusun beşte ikisinden fazlası 15 yaşın altındadır.¹⁵

Afrika kıtasının nüfusu, 2016 yılındaki veriler ışığında 1.216 milyar kişidir. Afrika, 21. yüzyılın sonunda dünya nüfusuna ev sahipliği yapacak bir kıtadır ve bu anlamda demografik olarak dünyanın büyüyen bir bölgesidir.¹⁶

Tablo 1: Demografik Göstergeler

Demografik Göstergeler	2000	2005	2010
Yıllık Nüfus Artış Hızı-Toplam	2.5	2.5	2.6
Doğumdan sonra tahmini Yaşam Süresi- Toplam (yıl)	53.9	56.9	59.4
Bebek Ölüm Oranları (1.000'de)	86.5	73	60.3
Kaba Ölüm Hızı (1.000 kişi başına)	13.4	12	10.2
Toplam Doğurganlık Hızı (kadın başına)	5.2	5	4.8
Kadın (%'lik olarak)	42.1	42.4	42.6
Erkek (%'lik olarak)	57.9	57.6	57.4

Kaynak: African Development Bank Group, Selected Statistics on African Countries 2019 verilerinden üretilmiştir.

¹⁵ Africa Encyclopaedia Britannica Publisher. a.g.e

¹⁶ Eshazarova, Aikanysh, Afrika'nın Demografik Yapısı ve Soruları I, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,2018

Tablo 2: Afrika Kıtasının Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Bölgeler	Ülkeler
Doğu Afrika Bölgesi	Malavi, Somali, Tanzanya, Réunion Adası, Ruanda, Seyşeller, Burundi, Komorlar, Cibuti, Eritre, Kenya, Madagaskar, Uganda, Mozambik, Birleşik Cumhuriyeti Zambiya, Zimbabve. Mauritius, Etiyopya.
Batı Afrika Bölgesi	Gana, Gine, Senegal, Nijerya, Sierra Leone, Togo Gine-Bissau, Liberya, Mali, Benin, Gambiya, Moritanya, Nijer, Cape Verde, Fildişi Sahili (Côte d'Ivoire), Saint Helena Adası ve Burkina Faso.
Orta Afrika Bölgesi	Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Angola, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kamerun Tome, Ekvator Ginesi, Gabon, Kongo, Sao ve Principe.
Güney Afrika Bölgesi	Lesotho, Botswana, Svaziland Güney Afrika, Namibya
Kuzey Afrika Bölgesi	Mısır, Sudan, Tunus, Cezayir, Fas, Batı Sahara ve Libya.

Kaynak: Birleşmiş Milletler'in sınıflandırmasına göre, Afrika kıtası beş bölgeye ayrılmıştır.

Kuzey Afrika ekonomik açısından Afrika'nın en gelişmiş bölgesidir. Uzun tarihi kökleri olan Mısır'ın burada yer alması da bu coğrafyayı önemli kılmaktadır. Kuzey Afrika ülkelerinin birçoğu 19. ve 20. yüzyılda Avrupa uluslarının sömürge faaliyetlerini ortadan kaldırmasıyla birlikte bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. 2020 yılı verilerine göre Kuzey Afrika ülkelerinin nüfusu 2.051.871'dir.¹⁷

Orta Afrika ülkeleri, ekonomik ve nüfus yoğunluğu açısından Afrika'nın en az gelişmiş bölgesidir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Kamerun, bölgenin öne çıkan ülkelerindendir. 2020 yılı verilerine göre Orta Afrika ülkelerinin toplam nüfusu 177.06.165 kişidir.

Güney Afrika Bölgesi'nde kıtanın en az gelişmiş ülkeleri yer almaktadır. Sıcaklığın yazın insan hayatını tehlikeye atacak düzeyde yüksek olması en önemli etkidir. Bu

¹⁷ Afrika Ülkeleri nüfusu 2020 <https://www.tercihiniyap.net/yasam/afrika-ulkeleri-nufusu-2020-h9583.html> E.T. Aralık. 23.2020

coğrafyadaki ülkelerin büyük çoğunluğu açlıkla mücadele etmektedir. 2020 yılı verilerine göre Güney Afrika ülkelerinin toplam nüfusu 67.187.622 kişidir.

Batı Afrika Bölgesi'nde Afrika kıtasının en ünlü ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkelerin Türkiye'ye yakın olması da ünlerini arttırmıştır. Bazı Batı Afrika ülkeleri ekonomik olarak gelişirken, diğerleri açlıkla mücadele etmektedir. Gana, Gine, Nijerya, Senegal ve Fildişi Sahili bölgenin en bilinen ülkeleri arasındadır. 2020 yılı verilerine göre Batı Afrika ülkelerinin toplam nüfusu 396,734,328 kişidir.

1.4. Afrika Kıtasının Ekonomik Yapısı

1.4.1. Büyüme ve Kişi Başı Gelir Seviyesi

Afrika kıtası 1960'ların ortasından 1970'lerin sonuna kadar olumlu bir büyüme yaşamıştır. Bölgenin büyüme oranı, diğer bölgelerdeki birçok ülkeyle kıyaslandığında iyi bir noktada yer almaktadır. Özellikle, 1970'lerde, emtia fiyatlarındaki ve dış yardımdaki patlama ile desteklenen Sahra Altı Afrika'da(SAA)¹⁸ kayda değer bir büyüme ivmesi vardır. Bölgedeki birçok ülkede yatırım GSYH'nin %25'ini aşmıştır.¹⁹

Son yıllarda Afrika ülkeleri ekonomikleri çok gelişmektedir. Afrika ekonomisi 2001-2008 arasında büyüme ortalaması %5 artmıştır. 2009 yılında küresel mali krizden dolayı büyüme oranı %3 'e gerilemiştir.²⁰

Afrika, 2020'de COVID-19 salgını nedeniyle 50 yıldan fazla bir süredir en kötü resesyonunu yaşamıştır. Pandeminin Afrika üzerindeki beklenenden daha olumsuz bir etki yaratması nedeniyle GSYH'si % 2,1 daralma yaşamıştır. Ancak salgının ekonomi üzerindeki etkisi Afrika ülkelerinin tümünde farklılık göstermiştir. Ekonomileri turizme bağımlı olan ülkelerin reel bazda milli gelirleri 2020'deki % 11,5'lik düşüş yaşarken; 2021'de bu oran % 6,2'ye oranında olmuştur. Petrol ihraç eden ülkelerin GSYH'leri % 1,5'lik düşüşten; % 3,1'lik büyümeye ulaşmıştır. Diğer kaynaklarla varlıklarını sürdüren ekonomilerin milli gelirleri ise % 4,7'lik düşüşün ardından; % 3,1'lik büyümeye

¹⁸ Sahra Altı Afrika Ülkeleri: Sahra Çölü'nün güneyinde coğrafi olarak yer alan bölge; Politik olarak, aynı bölgedeki Sudan dışındaki tüm ülkeleri ifade eder. Bölge, Afrika'nın Kuzey Afrika dışında kalan ve Arap Devletlerinin bulunduğu kısmıdır. Somali, Cibuti, Komorlar ve Moritanya, hem Arap Devleti hem de Sahra Altı Devletleri'ndendir. (Afrika Ülkeleri İle İlişkiler, Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Çad Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Güney Afrika, Güney Sudan, Kabo Verde, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti).

¹⁹ United Nations New York and Geneva, Economic Developmentin Africa: Performance, Prospects and Policy Issues. 2001.

²⁰ African Development Bank Group, Selected Statistics on African Countries 2019 verilerinden

yaşamıştır.²¹ Bu dönüşüm, arımın çıktı payının azalan ve büyüme payının artması, sanayi sektörünü ve hizmet sektörünü payının artması ve dolayısıyla dış ticaret sektörünün etkilenmesini içermektedir.

Tablo 3: GSYH Büyüme Oranları (%)

Yıllar	Kuzey Afrika	SAA Ülkeleri
2013	0.5	5.0
2014	1.5	5.1
2015	3.4	3.1
2016	3	1.3
2017	5.8	2.9
2018	4.0	3
2019	3.7	3.0
2020	-3	-2

Kaynak: Dünya Bankası 2020 yılının verileri.

²¹ <http://turkeyafricaforum.org/assets/files/2021-Afrika-Notu.pdf> E.T. Ekim 2021

Tablo 4: Afrika Ülkelerinde GSYH'nin Sektörel Dağılımı ve Kişi Başına GSYİH

Ülke	Kişi Başına GSYİH 2006	Tarım Sektörü 2000-2005 Ortalaması	Tarım Sektörünün Payı 2006	Sanayi Sektörü 2000-2005 Ortalaması	Sanayi Sektörünün Payı 2006	Hizmet Sektörü 2000-2005 Ortalaması ¹	Hizmet Sektörünün Payı 2006
Ekvator	1805	4.7	1.6	90.0	95.7	5.3	2.7
Namibya	3045	11.1	12.1	29.6	28.4	59.3	59.5
Tunus	2962	11.8	11.3	28.7	28.5	59.6	60.2
Angola	2882	7.6	6.7	63.3	59.5	29.2	33.8
Svaziland	2461	12.9	10.1	46.8	50.5	40.3	39.4
Cabo Ver	2141	10.6	9.1	15.1	17.0	74.3	74.0
Fas	2032	15.8	15.0	28.1	28.3	56.1	56.7
Kongo	1790	5.9	4.1	67.9	76.0	26.2	19.8
Mısır	1428	16.0	14.1	35.2	38.4	48.8	47.5
Kamerun	1085	21.5	20.5	32.3	31.5	46.1	48.0
Sudan	1051	32.6	27.5	24.5	30.5	43.0	42.0
Cibuti	943	3.6	3.7	16.3	17.5	80.1	78.9
Fildişi	936	24.4	22.4	23.7	27.2	51.9	50.4
Zambiya	923	22.6	21.3	27.0	31.2	50.4	47.5
Moritany	877	26.2	17.3	27.4	47.4	46.4	35.3

Nijerya	866	26.9	22.5	50.1	53.6	23.1	23.9
Lesoto	806	17.0	16.4	41.7	42.4	41.3	41.3
Senegal	775	17.2	16.5	24.2	23.0	58.6	60.5
Çad	679	33.7	21.0	22.3	50.2	44.0	28.8
Kenya	675	29.6	26.4	17.7	18.3	52.7	55.3
Gana	543	36.4	38.4	25.1	24.6	38.5	37.0
Seyşel	9172	2.8	2.7	29.0	28.8	68.1	68.5
Libya	8438	5.5	3.0	65.9	75.4	28.6	21.6
Gabon	6750	6.3	5.1	58.6	65.4	35.1	29.4
Botswan	5711	2.4	2.4	55.4	52.8	42.2	44.9
Morityus	5115	6.5	5.3	29.9	27.3	63.6	67.4
Güney Afrika	5276	3.4	2.7	31.7	30.6	64.9	66.7
Cezayir	3786	9.0	6.8	52.2	64.4	38.7	28.8
Benin	538	36.9	37.3	14.8	14.4	48.3	48.3
Zimbabve	538	20.0	18.1	14.5	15.4	65.4	66.5
Burundi	118	39.3	34.7	19.1	20.3	41.7	45.0
Afrika	1182	15.7	13.8	36.5	41.5	47.8	44.7

Kaynak: African Development Bank Group, 2007.

Ekonomik büyümenin hızı kadar, GSYİH'nın hangi sektörlerden elde edildiği de önem taşımaktadır. Bu kapsamda Tablo 3'te Afrika ülkelerindeki GSYİH'nın hangi sektörlerden elde edildiğine yer verilmiştir. Chenery'nin²² sağlıklı bir dönüşüm için

²² Chenery'nin kriterler: ekonomik kalkınmayı, az gelişmiş bir ekonominin yapısında, hem beşeri hem de fiziksel sermaye birikimine ek olarak, sürekli büyüme için bir tarım ekonomisinden endüstriyel bir ekonomiye dönüşmesi için gerekli olan, birbiriyle ilişkili bir dizi değişiklik olarak tanımlar.

tarımın hasıladaki payı için koyduğu kriterler ışığında bakıldığında, 23 Afrika ülkesinin dönüşümden uzak olduğu görülmektedir. 41 Afrika ülkesinin, tarımın toplam hâsıla içerisindeki payı % 10'dan daha fazla yer tutmaktadır.²³

2020 yılında yüzde 4,4 küçülme yaşayan küresel ekonomi, 2021 yılında karantina önlemlerinin gevşetilmesi ve COVID-19 aşılıları sayesinde salgının kontrol altına alınmasıyla birlikte küresel ekonomi ciddi bir toparlanma süreci yaşamıştır. Başta Çin olmak üzere gelişmiş ve yükselen ekonomilerde 2021 yılının birinci ve ikinci çeyrek büyüme performansları beklenenin üzerinde gerçekleşmiştir. Dünyanın önde gelen hammadde ihracatçısı bölgelerinden olan Afrika kıtası da küresel ekonomide meydana gelen sıçrama neticesinde artan petrol ve emtia fiyatlarından olumlu yönde etkilenmiştir. IMF tahminlerine göre Afrika kıtasının ekonomisinin 2021 yılında yüzde 3,4 büyümesi öngörülmektedir.²⁴

1.4.2. Enflasyon

1970'lerin ortalarından bu yana, Afrika'daki yıllık enflasyon oranı, ortalama yüzde 15'in üzerindedir. Bu büyüklükteki enflasyon oranları, özellikle sabit nominal faiz oranları bağlamında, Afrika ülkelerinin finans sektörleri üzerinde ciddi olumsuz etkilere sahiptir. Ekonometrik analizler, Afrika ülkelerinde enflasyonun ana nedenini, güçlü bir şekilde parasal genişlemenin varlığıyla ilişkilendirmektedir. Bazı Afrika ülkelerinde yerel para birimi, enflasyonun bir nedeni olmak yerine son enflasyonun etkilerini dengelemek için değer kaybetmiş olsa da, döviz kurundaki değer kaybı da daha yüksek enflasyonla ilişkilidir.²⁵

Afrika'da enflasyon oranı, döviz kurlarındaki istikrarı ve gıda fiyatlarındaki düşüşün enflasyonist baskılara direnmesinin yansıması olarak, 2017'de %144'ten 2018'de %11,1'e gerilemiştir. Petrol ihracatında 2017 yılında %20,7 olan enflasyon, 2018 yılında %15,4'e düşmüştür. Petrol ithal eden ülkelerde ise 2017 yılında olumlu bir seyir izleyerek %5,2'ye gerilemiştir. Mısır'da petrol fiyatlarının yükselmesi ve Etiyopya'da döviz kurunun dalgalanması ve Sudan'da sübvansiyonların kaldırılması, Batı Afrika, enflasyonist

²³ World Bank Group. World development report 2016: Digital dividends. World Bank Publications, 2022.

²⁴ United Nations Economic Commission for Africa Healthcare and Economic Growth in Africa report 2019

²⁵ Greene, Joshua Eli. "Inflation in African countries: General issues and effect on the financial sector." (1989).

baskılar nedeniyle enflasyonun yükseldiği tek alt bölge olmasına rağmen Nijerya'da enflasyon oranı %16,2, Sierra Leone %117, Liberya %11,2, Gine %2 ve Gana %8,3, enflasyon küresel talepteki artıştan kaynaklandı ve Sahil bölgesindeki ormanların yoksulluğu, yüksek gıda fiyatlarına yol açtı. , yüksek ithalat fiyatları ve artan üretim maliyetleri.²⁶

Tablo 5: Afrika Kıtasında 2022 Yılında En Yüksek Enflasyon Oran Ülkeler

Ülke	Enflasyon oranı%
Sudan	245.1
Zimbabve	86.7
Etiyopya	34.5
Angola	23.9
Sierra Leone	17.3
Gana	16.3
Nijerya	16.1

Kaynak: Dünya Bankası 2022 yılının verileri

Tablo 5'te yer alan verilere göre, 2022 yılında en yüksek enflasyon oranına sahip olan ülke %245.1 ile Sudan'dır.

1.4.3. İstihdam ve İşsizlik

Afrika 19,7 yaş ortalaması ile dünyanın en genç nüfusuna sahip olan kıtadır. Böylesine büyük bir genç nüfus, normal koşullarda bir bölgenin kalkınma umutları için bir nimet olarak görülen, bol ve enerjik bir işgücünü sembolize etmektedir. Ancak Afrika'daki genç nüfus için korkunç bir istihdam durumu mevcuttur. Afrika Kalkınma Bankası'na göre, 2015 yılında, Afrika'da yaşayan 15 ila 35 yaş arasındaki 420 milyon gencin üçte biri işsizdir; üçte biri savunmasız bir şekilde istihdam edilmiştir ve sadece altıda biri ücretli istihdam edilmektedir. Afrika, 15 ila 24 yaş arasındaki gençler arasında kâğıt üzerinde küresel olarak en düşük işsizlik oranına sahip olsa da (Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre 2021'de yüzde 10,6) Afrika'daki gençlerin büyük çoğunluğu kayıt dışı

²⁶ Bagouri. Yaz. Nil Havzası ülkelerinde ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkinliğinin değerlendirilmesi. Veri zarfı analizi kullanılarak uygulanır." Journal of the College of Economics and Political Science 2020 .s 79-100

çalıştırılmaktadır. Yine bu çoğunluk kötü çalışma koşullarıyla birlikte, yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmektedir.²⁷

2021 yılında Afrika'daki ülkeler arasında en yüksek işsizlik oranının kaydedildiği ülke Güney Afrika'dır.

- Güney Afrika: Güney Afrika İstatistiklerine göre ülkenin işsizlik oranı Aralık 2021 itibariyle %35,30'dur.
- Nijerya Ulusal İstatistik Bürosu'nun (NBS) son raporu, Batı Afrika ülkelerinin işsizlik oranının %33,3 olduğuna yer vermektedir.
- Lesotho: Uluslararası Çalışma Örgütü'nden alınan rakamlara göre, Lesotho'nun işsizlik oranını %24,60'dur.
- Gabon: Gabon'da işsizlik oranı Aralık 2021'de %22,30'a yükselmiştir.
- Somali: Dünya Bankası'na göre, Somali'nin işsizlik oranı şu anda %19,8'dir.
- Tunus Ulusal İstatistik Enstitüsü'ne göre, işsizlik oranı Mart 2022 itibariyle %16,10'dur.

1.5. Afrika Ekonomisini Oluşturan Başlıca Sektörler

1.5.1. Tarım

Tarım, Afrika kıtasının yoksulluğunu ortadan kaldırmak ve bölgenin dış etkilere maruz kalmasını azaltmak için büyük bir potansiyele sahiptir. Tarım sektörünün yakın zamanda başlattığı reformlar yavaş ilerlemekle birlikte, yakın gelecekte bu alanda önemli ilerlemeler kaydedileceği tahmin edilmektedir. Dünya Bankası'na göre tarım, Afrika'nın GSYH'sinin %32'sine katkıda bulunmakta ve işgücünün %65'i tarım sektöründe istihdam etmektedir. Afrika ülkelerinde iş gücünün %85'i tarım sektöründe istihdam etmektedir. Ayrıca Afrikalı gençlerin %38'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Yüksek seviyedeki bu rakamlara rağmen Afrika hala gıda ihtiyacının büyük bir kısmını ithal etmektedir.²⁸ Afrika kıtasının tarımsal ithalatının %4'ünü deniz ürünleri, %5'ini et ürünleri, %4'ünü pamuk ve hayvansal yağlar, %26'sını tahıl ürünleri, %9'unu bitkisel ürünler, %7'sini şeker ürünleri, %6'sını süt ürünleri, %3'ünü meşrubat ürünleri oluşturmaktadır. Afrika ülkeleri, 2014 yılında 94 milyar dolarlık tarım ürünü ithal etmiştir. İhracattaki payı ise 60

²⁷ Baah-Boateng, William. "Unemployment in Africa: how appropriate is the global definition and measurement for policy purpose." International Journal of Manpower (2015) pag 3-18.

²⁸Ertin, Gaye. Dünya Bölgeleri: Afrika Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi İtesi

milyar dolardır. Afrika kıtası bir milyon hektar ekilebilir araziye sahiptir. Dünyanın ekilebilir topraklarının %60'ı Sahra Altı Afrika'da yer almaktadır. Ancak arazilerin %5 ila %7'si sulanabilmektedir. Afrika tarımının doğası göz önüne alındığında, çiftçilerin çoğu geçimini sağlayacak düzeyde tarım yapan küçük çiftçilerdir. Kalite, toprak yönetimi, teknolojiler ve yenilikçi finansman kaynaklarının kullanımı için pazara erişimin iyileştirilmesi, sürdürülebilir tarım için esastır²⁹.

Afrika'daki tarım sektörü değişmekle birlikte; sektöre giren genç nüfusun artması bu değişimi hızlandırmaktadır. Afrikalı liderler, tarımı, büyümenin kaynağı, ülkelerin gelişimi için bir araç; gıda güvenliğini ve kıtanın değerli doğal kaynaklarının verimli kullanılabilmesi için bir rehber olarak görmektedirler. Geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Afrika'da iklim ve su koşulları tarım sektörünü büyük ölçüde etkilemektedir. Orta ve Kuzey Afrika'da geniş bir alana yayılan çöller nedeniyle yeterli tarım faaliyetleri yapılması mümkün değildir. Doğu Afrika'nın bir bölümünde yer alan Safari Parkları nedeniyle tarım yapılamazken, tarımsal faaliyetler Nil Nehri çevresinde yoğunlaşmaktadır. Batı ve Güney Afrika bölgeleri, diğer bölgelere göre iklim ve sulama açısından tarıma daha uygundur. Hem kuzey hem de güney yarımkürede geniş topraklara sahip olan Afrika kıtası, önemli bir üretim desenine sahiptir. Bu ürünler; mısır, pirinç, pamuk, meyve ve sebzeler, kakao, sorgumdur.

- Kuzey Afrika'da: mısır, pamuk, buğday, pirinç, hurma, üzüm,
- Batı Afrika'da; pirinç, meyve, fıstık, meyve, kahve, mısır, pamuk, kauçuk
- Orta Afrika'da; palm yağı, kahve, kauçuk, pamuk, kakao,
- Doğu Afrika'da; kahve, pamuk, pirinç, mısır, buğday, sisal,
- Güney Afrika'da; üzüm, buğday, meyve, tütün, pirinç, pamuk yetişmektedir.

1.5.2. Hayvancılık

Hayvancılık sektörü, birçok Afrika ülkesi için geçim kaynaklarının omurgasını oluşturmaktadır. Afrika kıtasındaki hayvancılık, çoğunlukla göçebe besi hayvanlarından oluşmaktadır. Göçebe hayvancılık, kıtanın kurak bölgelerinde yapılmaktadır. Afrika'nın pek çok yerinde yaşayan kabileler, göçebe hayvancılık ve avcılık yapmaktadır. Bunların en önemlileri Batı Afrika'da yaşayan, sığır, keçi ve Arap devesi yetiştiren Fulaniler'dir.

²⁹Afrika'da tarım sektörüne genel bir bakış <https://afrikadanismani.com/index.php/afrika-raporu/47-afrika-da-tarim> E.T. Eylül 27.2021

Sığır yetiştiren Masai ve Kuzey Afrika'nın Tuaregler'i göçebe ve yarı göçebe topluluklardır. Zimbabve, Güney Afrika ve Kenya'da sığırlar ticari olarak yetiştirilmektedir. Kurak ve yarı kurak bölgelerde genç sığırlar, Sahra Çölü çevresinde ise keçi yetiştirilmektedir. Ancak büyük çoğunlukla çöllerde yetiştirilen hayvan devedir. Güney Afrika hariç, sığır, koyun ve keçilerin, çoğu aslında et için yetiştirilmektedir.³⁰ Kuzey ve güneydeki koyunlar yünleri için beslenmektedir. Yalnızca Güney Afrika, tüm kıta üretiminin yarısına sahiptir. Bu miktarın çoğu, Merinos veya melez Merinos koyunlarından elde edilmektedir.³¹ Tropikal bölgelerde ise çiftlik hayvanları derileri için yetiştirilmektedir. Toplam sığır sayısının %10'u ve koyun ve keçilerin ise %25'inden deri elde edilmektedir. Afrika, Zimbabve ve Kenya hariç, süt ve süt ürünlerinin üretimi, iç tüketimi karşılamak için oldukça yetersizdir. Kıtada hayvancılığın geliştirilmesine yönelik büyük çaba sarf edilmektedir. Özellikle Kuzey Afrika ülkelerinde alternatif geçim kaynakları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda Libya kümes hayvancılığını geliştirmek için çalışmaktadır. Kümes hayvancılığı iç pazara yönelik olarak geliştirilmektedir. Tavuk yetiştiriciliği diğer Afrika ülkelerinde de muazzam bir artış göstermiş ve 1960'lardan bu yana hemen hemen iki katına çıkmıştır. Fas, Etiyopya, Nijerya, Güney Afrika ülkesi ve Sudan, en büyük kümes hayvanları stoklarına sahip ülkelerdir.³²

Afrika'da diğer alternatif ekonomik faaliyetlerden biri de arıcılıktır. Kıtada kovan olarak, oyulmuş ağaç gövdeleri, ağaç kabuğundan silindirler, taş kovanlar ve hasır sepetler kullanılmaktadır. Özellikle Etiyopya'da üç milyon arı kovana bulunmaktadır. Tüm ülkelerde kıyı balıkçılığı ve iç denizlerde yapılan yerel düzeyde ticari bir faaliyettir.

Afrika kıtasında pamuk üretim alanlarının bulunduğu batı kıyılarında balıkçılık yaygındır. Senegal, Namibya, Angola, Gana, Nijerya, Güney Afrika ve Fas bu ülkeler arasındadır. Ringa, sardalye ve hamsi, okyanusta en çok yakalanan balık türleridir, bunu tropikal sularda avlanan, kefal, sanma balığı, kızıl kaya balığı, levrek, yılan balığı ve kuzey ile güney sularında avlanan molina, barlam balığı, mezigit ve ton balığı

³⁰ Papaioannou, K and E Franken (2017), "Rainfall patterns and human settlement in tropical Africa and Asia compared: Did African farmers face greater insecurity?" CEPR Discussion Paper No. 11795.

³¹ The role of livestock in food security, poverty reduction and wealth creation in West Africa. Food and Agriculture Organization of the United Nations Accra, 2020

³² Latino, Lucia Rita, Ugo Pica-Ciamarra, and Dominik Wisser. "Africa: The livestock revolution urbanizes." Global food security 26 (2020):no 100399.

izlemektedir. Balıkçılık alanında gelişmiş olan ülkeler Malawi, Uganda, Çad, Fildişi Sahili ve Mali'dir; Tilapia ve diğer çikletler, iç suların en çok avlanan balık türlerini oluşturmaktadır. Nijerya'da deniz ve tatlı su balıkçılığı endüstrisi gelişmiştir.

1.5.3. Sanayi

Kuzey Afrika ülkeleri, kıtanın geri kalanından farklı olarak, geniş kapsamlı ve eski üretim geleneklerine sahiptir. Ancak 19. yüzyılın sonunda, Afrika kıtası, yalnızca potansiyel bir hammadde kaynağı veya Avrupa için doğal bir pazar olarak görülüyordu.³³ Zaman içerisinde, teknik kaygıların bazı bölgelerin sanayileşmesiyle birlikte lehinde işlediği ve ulaşım maliyetlerinin diğerlerinde baskın kalkınma faktörünü oluşturduğu nispeten büyük gurbetçi yerleşimler etrafında birleşme eğilimindeydi. (İkinci Dünya Savaşı endüstriyel gelişme sürecinde bir hızlanmaya yol açsa da, 1950 yılına kadar imalat sanayilerinin toplam fabrika çıktısı (Güney Afrika hariç) yine de düşük düzeyde kaldı. 1950'den sonra üretim hızla arttı. Önemli artış ve kapsamı artan talep, ithal malların yerine evde üretilen ürünlerin ikamesi, bireysel Afrika yönetimleri tarafından imalatın teşvik edilmesi ve sermaye geliştirme ve petrodolar akışı gibi faktörlere atfedilebilir. Yine de, aralarında yüksek sermaye maliyetleri, Afrika'nın seri üretimi ve kitlesel pazarlamayı engelleyen 50'den fazla ülkeye siyasi bölünmesi ve kalifiye personel kıtlığı gibi büyük zayıflıklar mevcuttu.³⁴

1950'den bu yana genişlemesine rağmen, imalatın nispi önemi, daha gelişmiş ülkelerde olduğundan ve ayrıca kıta Asya'sında ve Latin Amerika'da olduğundan çok daha küçük kalır. Yel pazenin alt ucunda Ekvator Ginesi, Gine ve Nijer gibi ülkeler, üst ucunda ise Mısır, Cezayir ve Güney Afrika gibi ülkeler yer almaktadır.³⁵

1.5.4. Madencilik ve Metalürji

Afrika kıtasında madencilik, üretim değeri ve gelir kaynağı olarak tarımın hemen arkasından gelmektedir. Kıtada ekonominin en iyi organize edilmiş bölümü madenciliktir. Bunda yabancı yatırımların varlığı rol oynamaktadır. Afrika kıtası mineral kaynakları bakımından zenginliğiyle diğer kıtalar arasında öne çıkmaktadır.³⁶ Altın

³³ Akbar Noman. *Industrial and Trade Policies in Africa: From unproductive rents to learning and accumulation*. February 2013

³⁴ Rodrik, D (2014), "An African Growth Miracle?" NBER Working Paper No. 20188, April 2014.

³⁵ Alemu, Dawit. "The political economy of Ethiopian cereal seed systems: State control, market liberalisation and decentralisation." *IDS Bulletin* 42, no. 4 (2011): 69-77.

³⁶ Mohammed. Bouadellan. *Mineral Deposits of North Africa*. Springer International Publishing 2010

madenciliği, Afrika'da madenciliğin ana kaynağını oluşturmaktadır. Ancak kıtada madenler eşit biçimde dağılmamıştır. Bu bakımdan kıtada madenlerin toplandığı üç bölge dikkat çekmektedir. Bunlar:

1. Batı Afrika ülkeleri (Senegal, Gine, Gana, Kamerun, Liberya, Nijerya)
2. Güney Afrika bölgesi (Güney Afrika, Zaire, Zambiya, Angola, Gabon, Zimbabve),
3. Kuzey Afrika ülkeleri (Atlas ülkeleri, Libya, Mısır)'dir.

Afrika kıtasında maden rezervi en yüksek olan madenleri; elmas, boksit, platin kobalt, fosfat, gruba metaller zirkonyum ve vermikülit oluşturmaktadır. Kıtadaki başlıca madenler ve üretim miktarları şu şekildedir: kobalt (dünya üretiminin %57'si); alüminyum (dünya üretiminin %5'i), kromit (dünya üretiminin %44'ü); boksit (dünya üretiminin %9'u), bakır (dünya üretiminin %5'i) altın (dünya üretiminin %21'i), çinko (dünya üretiminin %2'si), çelik (dünya üretiminin %'si2), kurşun (Pb) (dünya üretiminin %3'ü), demir cevheri (dünya üretiminin %4'ü), fosfat (dünya üretiminin %31'i) kömür (dünya üretiminin %5'i), mineral yakıtlar olan kömür ve petrol (dünya üretiminin %13'ü), manganez (dünya üretiminin %39'u), elmas (dünya üretiminin %46'sı), grafit (dünya üretiminin %2's) ve uranyum (dünya üretiminin %16'sı). Kıtada en çok çıkartılan maden elmadır. Afrika kıtası, dünya elmas üretiminin %46'ına sahiptir. Elmasın çıkarıldığı ülkelerin başında %35 ile Botswana gelir. Kongo (Kinşasa) (%34), Güney Afrika (%17) ve Angola, (%8) Botswana'yı izlemektedir³⁷. Botswana'da endüstri devi De Beers tarafından işletilen madenler, işçilerin değerli taşlara asla dokunamayacağı şekilde tasarlanmıştır. İşçiler her gün röntgen aygıtından geçirilerek denetlenmektedirler. Kıtada çıkarılan diğer maden zümrüttür. Zümrüdün çıkarıldığı en önemli ülke Zambiya'dır. 1928'de Zambiya'da ilk zümrüt yatakları keşfedilmiştir ve ticari üretim 1970 yılında başlamıştır. İlk başta, tüccarlar renkleri çoğunlukla mavi olduğu için Zambiya zümrütlerine fazla önem vermemişlerdir. Ancak 1989 yılına kadar Zambiya zümrütlerinin dünya çapında çok geniş tanıtımı yapılmıştır. Bu nedenle bu tarihten itibaren Zambiya, zümrüt üreten dünyanın ikinci ülkesi olmuştur.³⁸ Dünya altın üretiminin %21'ini veren kıtada Güney Afrika (%56) altın üretiminde ilk sırayı almaktadır. Gana (%13), Tanzanya, (%10), Mali (%8), Zimbabve, Kongo Demokratik

³⁷ World bank. Data

³⁸ Zwaan, JC Hanco, Antonín V. Seifert, Stanislav Vrána, Brendan M. Laurs, Björn Anckar, William B. Skip Simmons, Alexander U. Falster et al. "Kafubu Area, Zambia." *Gems & Gemology* 41, no. 2 (2005): 116-148.

Cumhuriyeti altın çıkarılan diğer ülkelerdir. Burundi, Fildişi Sahili ve Gabon'da ise çok sayıda alüvyon altın kaynağı bulunmaktadır³⁹.

Yukarıda belirtilen özel madenler dışında kıtanın hemen her yanında yaygın olarak bulunan madenler de vardır. Bunlardan en önemlileri demir ve bakırdır. Bölgede çıkarılan bakır (işlenmiş maden), dünya üretiminin %5'ine tekabül etmektedir. Bu madenin en çok çıkarıldığı ülkeler arasında, Zambiya (%65-%77), Güney Afrika Cumhuriyeti (%15-%19), Kongo (Kinşasa) (%13-%0) ve Mısır(%0-%.3) sayılabilir. Demokratik Güney Afrika Kongo Cumhuriyeti ve Nijerya önemli bir oranda kalay rezervine sahiptir. Her ne kadar Afrika'nın kurşun ve çinko rezervlerini ayrı ayrı ele almak zor olsa da, kurşun cevheri oldukça yaygındır. Kuzey Afrika en büyük geleneksel üretim bölgesi iken; çinko madenleri Fas-Cezayir sınırında, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, Nijerya'da, Zambiya'da ve Namibya'da bulunmaktadır.⁴⁰

Afrika kıtasında yaygın olarak rastlanılan diğer bir maden, dünya üretiminde sadece %4 paya sahip olan demirdir. Kuzey Afrika'da demir cevheri rezervleri Atlas Dağları'nda ve Batı Sahra'da yoğunlaşmıştır (Mısır % 32, Libya % 7 ve Cezayir'de %6). Bununla birlikte, Mısır'ın orta dereceli rezervleri vardır ve bunların en önemlileri Al-Bahriyyah Oasis'tir. Fas ve Tunus'taki cevher yatakları ciddi derecede tükenmiştir. Afrika'nın en önemli demir rezervleri batı ve güney Afrika'da bulunmaktadır. Özellikle Batı Afrika'da Prekambriyen kayalar, dünyanın ilk demir üreticisi rolünü üstlenmiştir. En önemli depolar Liberya'da bulunmaktadır. Bomi Tepeleri, Bong ve Nimba serileri, Mano vadisi, Gine içine uzanan hematitlerin bulunduğu Nimba-Simandou serisi, Nijerya ve geniş yatakları olan Moritanya; kuzeydoğuda geniş rezervlerin bulunduğu Gabon, batı Afrika'daki diğer önemli demir cevher yataklarını oluşturmaktadır.⁴¹

Güney Afrika'da çoğu demir cevheri rezervleri ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nde toplanmıştır(%54). Başlıca demir yatakları; Bushveld Kompleksi, Postmasburg, Thabazimbi ve Pretoria'dır. Zimbabwe'de de önemli rezervler vardır. Afrika'nın demir endüstrisinde ferro alaşımı olarak kullanılan mineral rezervleri de oldukça çarpıcı

³⁹ Arezki, Rabah, Lili Mottaghi, and Andrea Barone. Middle East and North Africa economic monitor, October 2018: a New Economy in Middle East and North Africa. World Bank Publications, 2018.

⁴⁰ Data from World Bank

⁴¹ Calderon, Cesar, Gerard Kambou, Vijdan Korman, Megumi Kubota, and Catalina Cantu Canales. *Africa's pulse*, No. 19, April 2019: An analysis of issues shaping Africa's economic future. World Bank Publications, 2019.

boyutlardadır. Bu durum özellikle krom için geçerlidir. Kromun hemen hemen tüm dünya rezervi Güney Afrika'da ve düşük oranda Batı ve Kuzeydoğu Afrika'da bulunmaktadır. En yüksek rezerv ise Zimbabwe'de yer alan Great Dyke'dadır. Güney Afrika'da da büyük krom yatakları bulunmaktadır. Bu iki kaynakla karşılaştırıldığında, Afrika'nın diğer yerlerindeki rezervler nispeten azdır. Manganez rezervleri de bölgede önemli bir yer kaplamaktadır. Dünyanın en büyük manganez yatakları Güney Afrika ve Gabon'dadır. Gana, düşük ve kaliteli rezervleri ile önemli bir mangan kaynağıdır. Batı Afrika'da, Fildişi Sahili ve Burkina Faso gibi Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Kamerun; Kuzey Afrika'da Fas ve Cezayir önemli manganez yataklarına sahip ülkelerdir. Dünyadaki kobalt rezervlerinin yarısı Kongo Demokratik Cumhuriyetin'dedir. Jeolojik oluşumun Zambiya'ya doğru devam etmesiyle, ülkede önemli miktarda kobalt rezervi vardır. Fas da kobalt rezervlerine sahiptir. Dünyanın üretiminin %16'sını veren kıtada çıkartılan diğer önemli bir maden uranyumdur. Güney Afrika'nın dünyanın yedi büyük uranyum madeninden birine sahip olduğu ifade edilmektedir. Güney Afrika'da rezervlere ilişkin alışılmadık bilgi seviyesi, uranyumun altınla birlikte bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu da üretim masrafını düşüren bir koşuldur. Önemli uranyum yatakları bulunan diğer ülkeler Nijer, Gabon, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Namibya'dır. Afrika'nın zirkonyum kaynaklarından biri, Nijerya'daki Jos Platosu'dur. Bununla birlikte, büyük rezervler Senegal kıyılarında, Güney Afrika'nın doğu kıyısında, Madagaskar'da yer alan Sherbro'da, Sierra Leone'de ve Nil deltasında toplanmıştır. Afrika'nın dünya rezervlerinin çoğunluğunu içerdiği bir başka nadir bulunan metal, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Namibya'da yoğunlaşmış olan Germanyon'dur. Ayrıca büyük lityum yatakları bulunmaktadır. Bu maden yataklarının en büyüğü Demokratik Kongo Cumhuriyetin'dedir.⁴²

Kuzey Afrika'nın geleneksel ihracatçısı olduğu fosfatın batı Afrika'da da büyük rezervleri vardır. Kıtada Fas ve Batı Sahra'daki Río de Oro bölgesi önemli fosfat yataklarına sahiptir. Ayrıca Cezayir ve Tunus'ta da fosfat çıkarılmaktadır. Fosfat, doğuda Kızıldeniz kıyısındadır. Senegal'deki Thiès yatağı, Togo, Nijerya, Tanzanya, Uganda ve Malawi fosfatın yer aldığı diğer alanlardır. Kıtadaki en büyük potas yatakları Kongo Cumhuriyeti'ndedir. Diğer büyük rezerv Etiyopya'dadır. Afrika kıtasında enerji kaynağı

⁴² Nriagu, Jerome O. "Toxic metal pollution in Africa." *Science of the Total Environment* 121 (1992): Science Direct 1-37.

ve yakıt madeni olarak petrol ve kömür dikkati çeker. Petrol çıkartan ülkelerin başında Libya, Nijerya, Cezayir, Mısır ve Angola gelir. Bu ülkelerden Libya dünyanın en yoksul uluslarından biriyken; petrol sayesinde en zengin ve etkin ülkelerinden biri durumuna gelmiştir.

Afrika'da kömür üretimi son beş yıl içinde % 9 oranında artmıştır. Bu artışta Güney Afrika Cumhuriyeti etkili olmuştur. Ülke tek başına kömür üretiminin %98'i karşılamaktadır. Kıtada kömür yatakları; Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kuzey Afrika, Güney Afrika ve Nijerya olmak üzere dört kömür havzası grubuyla sınırlıdır.⁴³

1.5.5. Sağlık

Afrika, yaygın yoksulluk, salgın hastalıklar, gıda güvensizliği ve çatışmanın yarattığı zorluklara rağmen, sağlık sonuçlarını iyileştirmede önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İlerleme özellikle son yıllarda etkileyici düzeydedir. 1990'dan 2015'e, nüfus sağlığı ve iktisadi kalkınmanın önemli göstergesi olan doğumdan sonra beklenen yaşam süresi (LEB) 54 yıldan 63 yıla yükselmiştir. Aynı dönemde doğumda ölen kadın sayısı ve beş yaşını doldurmadan ölen çocuk sayısı neredeyse yarı yarıya azalmıştır.⁴⁴

Afrika'da sağlık hizmetlerinin arzı da kısıtlıdır. 27 olan küresel ortalamaya kıyasla, her 10.000 kişiye yalnızca 9 hastane yatağı düşmekte ve yine 13.9 olan küresel ortalamaya kıyasla 2,7 doktor düşmektedir.⁴⁵ Temel ilaçlara erişim, yüksek fiyatlar, güvenilir olmayan halk sağlığı tesisi arzı ve kaliteli ilaçların sınırlı mevcudiyeti nedeniyle kısıtlıdır. Örneğin, Afrika'daki yedi ülkede sıtmaya karşı ilaçların kalitesine ilişkin bir Dünya Sağlık Örgütü (WHO) araştırması, özel tesislerdeki (eczaneler, eczaneler, sokak satıcıları) ilaçların çoğunun kalite testinde başarısız olduğunu tespit etmiştir.⁴⁶

Dünyanın farklı yerlerindeki hükümetler ve işletmeler, vatandaşların ve çalışanların kaliteli sağlık hizmetlerine erişimini sağlarken; maliyetleri nasıl kontrol edeceklerini araştırmaktadırlar. Ayrıca bakıma yapılan yatırımların en iyi kazancı getirmesini

⁴³ Ogoyi, Dolington O., C. J. Mwita, Edward K. Nguu, and Paul M. Shiundu. "Determination of heavy metal content in water, sediment and microalgae from Lake Victoria, East Africa." University of Nairobi (2011).

⁴⁴ WHO, Global Health Expenditure Database (Ghed)

⁴⁵ WHO, 2016

⁴⁶ https://www.unido.org/sites/default/files/2016-01/IFC_healthinafrica_final_0.pdf E.T. Eylül 30.2021

sağlamaya çalışmaktadırlar. Ek olarak, son yıllardaki teknolojik yenilikler sağlık hizmeti ortamını değiştirirken; mevcut zorlukların bazılarında potansiyel yanıtlar sunmaktadır.⁴⁷

1.5.6. Eğitim

Eğitim, son yarım yüzyılda Sahra Altı Afrika'da çarpıcı biçimde genişledi. 1970'den 2010'a kadar, bölge genelinde ilkokulu bitiren çocukların yüzdesi neredeyse %50 artmıştır (%46'dan %68'e yükselmiştir). Ortaokulu bitiren çocukların oranı ise neredeyse iki katına çıkmıştır (%22'den %40'a yükselmiştir). Bu büyük kazanımlara rağmen, yaklaşık her üç çocuktan biri hala ilkokulu bitirememektedir. Eğitim düzeyini ve kalitesini arttırmaya yönelik bu çabalara rağmen, birkaç yıllık eğitimden sonra okuma yazma veya matematik becerileri sınırlı olan çok sayıda öğrenci mevcuttur.⁴⁸ Uluslararası topluluk bu durumu “öğrenme krizi” olarak nitelendirmektedir.⁴⁹ Geçtiğimiz yirmi yılda, erişimin en etkin şekilde nasıl genişletileceğine ve öğrenmenin nasıl artırılacağına ilişkin kanıtlarda büyük bir artış görülmüştür, ancak bu dönemde eğitime erişim ve öğrenmedeki gerçek değişiklikler çarpıcı biçimde gelişme göstermemektedir.

1.5.7. Turizm

Dünyanın gelişmekte olan bölgeleri arasında yer alan Afrika ülkeleri için turizm sektörü önemlidir. Kıtada uzun vadeli uluslararası çatışmalar ve iç savaşlar, kıtanın, diğer ekonomik etkinliklerinin çoğunda olduğu gibi, turizm açısından da dünyanın gerisinde kalmıştır. Bu sebeple Afrika, birkaç ülke dışında diğer tüm ekonomik etkinliklerde sahip olduğu turizm açısından dünyanın marjinal bölgeleri arasında yer almaktadır.⁵⁰ Turizmden en çok faydalanan ülkeler Güney Afrika, Tunus, Mısır ve Fas'tır. İkinci kategoridekiler ise Namibya, Tanzanya Botswana, Mozambik ve Kenya'yı kapsamaktadır. Ancak son zamanlarda Kuzey Afrika ülkeleri özellikle Mısır'da yaşanan siyasi olaylar, bu ülkelerin turizm sektörünü büyük ölçüde azaltmıştır.⁵¹

⁴⁷ Pirk, Christian WW, Ursula Strauss, Abdullahi A. Yusuf, Fabien Démares, and Hannelie Human. "Honeybee health in Africa—a review." *Apidologie* 47, Issue Date no. 3 (2016): 276-300.

⁴⁸ Eggoh, Jude, Hilaire Houeninvo, and Gilles-Armand Sossou. "Education, health and economic growth in African countries." *Journal of Economic Development* 40, no. 1 (2015): 93.

⁴⁹ Dünya Bankası, 2018a

⁵⁰ The World Bank. *Tourism in Africa: THE WORLD BANK* Iain Christie, Eneida Fernandes, Hannah Messerli, and Louise Twining-Ward *Harnessing Tourism for Growth and Improved Livelihoods* 2017

⁵¹ Eggoh, Jude, Hilaire Houeninvo, and Gilles-Armand Sossou. A.g.e.s34.

Tablo 6: Afrika Ülkelerine Gelen Turist Sayıları

Ülke	Uluslararası turist sayısı 2018	Uluslararası turist sayısı (2019)	GSYİH % 2019
Mısır	11.35 milyon	13.03 milyon	4.7 %
Fas	12.49 milyon	13.11 milyon	8.3 %
Güney Afrika	15.00 milyon	14.80 milyon	2.3 %
Tunus	8.30 milyon	9.43 milyon	6.4 %
Zimbabve	2.58 milyon	2.29 milyon	1.5%
Kenya	2.03 milyon	2.05 milyon	1.8 %
Cezayir	2.66 milyon	2.37 milyon	0.082 %
Namibya	1.64 milyon	1.65 milyon	3.6 %
Uganda	1.51 milyon	1.54 milyon	4.0 %
Mauritius	1.43 milyon	1.42 milyon	14.41 %
Senegal	1.0 milyon	0.9 milyon	-

Kaynak: Dünya Bankası 2019 yılının verileri

Tablo 6’da yer alan Dünya Bankası’nın 2019 yılı verilerine göre, Afrika ülkelerine gelen turist sayıları; Afrika ülkelerini turizm özelliklerine göre üç gruba ayırmaktadır:

1. Gelişmiş bir turizme sahip olan ülkeler,
2. Gelişmekte olan sanayisi ile birlikte turizmin hem de ekonomik etkinlik olarak gelişmesini isteyen ülkeler,
3. Turizmin tek başına bir sektör olarak gelişmesini ve dış ticaret açığını kapatmasını isteyen ülkeler.

Güney Afrika, Mısır, Fas ve Tunus gibi ülkeler turizm konusunda oldukça başarılıdır. Kenya, Zimbabve, Swaziland, ve Mauritius gibi ülkeler ise turizmden istikrarlı bir gelir elde etmektedir. Tanzanya, Cezayir ve Burundi gibi ülkelerde ise turizm ekonomiye çok

az fayda sağlamaktadır ve ancak bu ülkelerde turizm geliştirilerek ekonomiye katkı sağlayabilmektedir.

Turizmde öne çıkan ülkelerin bu başarıları çeşitli faktörlere bağlıdır. Fas ve Tunus gibi ülkelerde, kumlu plajlar, denize girme süresinin uzunluğu ve Avrupa'ya yakınlık rol oynarken; Mısır'da turizm, antik Mısır'a ait eserler ile zengin bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti ve Kenya ise doğa turizmi açısından cazip özelliklere sahiptir. Bu bakımdan düzenlenen safari turları Afrika'nın yaban hayatını görmek için gelen turistleri cezbetmektedir.⁵²

⁵² Christie, Iain, Iain T. Christie, Eneida Fernandes, Hannah Messerli, and Louise Twining-Ward. *Tourism in Africa: Harnessing tourism for growth and improved livelihoods*. World Bank Publications, 2014.

BÖLÜM 2:AFRİKA ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARETİN ANALİZİ

2.1. Afrika Kıtasının Dış Ticaret Yapısı ve Özellikleri

DTÖ'nün (WTO) 2006 tarihli raporuna göre, 2005 yılı sonu itibariyle dünyadaki toplam mal ticareti 10,1 trilyon dolardır. Raporlara göre en düşük ihracat ve ithalat oranları Afrika bölgesine aittir. Afrika bölgesinin toplam ithalattaki payı %2,3; ihracattaki payı ise %2.9 olmuştur. Afrika ihracatının %75'ini Güney Afrika, Cezayir, Nijerya, Tunus, Libya, Angola, Mısır ve Fas'tan yapıldığı tespit edilmiştir. Afrika ithalatının ülkelere göre dağılımına bakıldığında ise ithal mallarının toplamda %61'inin Tunus, Fas, Nijerya, Mısır, Güney Afrika ve Cezayir'e gittiği görülmektedir. Kıtanın gelişen ticaret hacmi, zengin yeraltı kaynakları ve işgücü potansiyeli ekonomik çekiciliğini artırmaktadır. Afrika bölgesinin tarım ve gıda ürünleri için dünya pazarına katılımı, geçen yüzyılın yarısından itibaren sürekli olarak genişlemektedir (ihracatta yıllık %4 ve ithalatta %6 artış). Ancak ihracat ağırlıklı olarak ham madde kaynaklıdır (kakao, meyve, kuruyemiş, kahve, çay ve baharat).⁵³ Afrika bağımsızlığını kazanmasından bu yana, birçok Afrika ülkesi dış ticaret ilişkilerini çeşitlendirmek için girişimlerde bulunmuştur. Buna rağmen, başarı sicili zayıftır. Çünkü Afrika'nın ticaret kalıpları, Batı Avrupa ülkeleriyle geleneksel bağların etkisini yansıtmaya devam etmiştir. Bu bağlantılar, topluca Lomé Sözleşmeleri⁵⁴ olarak adlandırılan ve Avrupa ülkeleri ile öncelikli ticari ilişkiyi garanti eden bir dizi anlaşma yoluyla daha da pekiştirilmiştir.⁵⁵ Afrika Ülkeleri içinde, Libya, Nijerya, Cezayir, Mısır, Gabon, Kongo Cumhuriyeti ve Angola petrol ve petrol ürünlerinin ihracatında önemli bir paya sahiptir. Moritanya ve Liberya'da demir cevheri; Zambiya ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde bakır; Çad'da pamuk; Burundi, Uganda, Ruanda, Etiyopya, Madagaskar, Kenya ve Fildişi Sahili'nde kahve ve Moritus'ta şeker ihracı

⁵³ Afrika Birliği. Afrika içi ticaret, Afrika Kıta Serbest Ticaret Bölgesi ve COVID-19 salgını 21-Nisan. T.C Ticaret Bakanlığı yayın 2020.

⁵⁴ Lomé Sözleşmesi, ilk olarak 1975'te Togo'nun başkenti olan Lome şehrinde Avrupa Birliği ülkeleriyle Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri arasında imzalanan bir dizi anlaşmadır. Anlaşma AB ile 71 Afrika, Karayip ve Pasifik ülkesi arasında imzalanmıştır. Anlaşma eski sömürgeleriyle Avrupa arasında ekonomik birlikteliği devam ettirme gelişmekte olan bu ülkelere özellikle bazı tarımsal ürünlerde gümrük avantajları sağlama amaçlarına dayanır. Anlaşma ayrıca Stabex ve Sysmin isimli ekonomik mekanizmalarla korunmaya çalışılmıştır. Bu uygulamaların amacı ihracat ve fiyat dalgalanmalarına karşı AKP ülkelerini korumaktır. 2000 yılında imzalanan Cotonou anlaşmasıyla bu anlaşma devreden çıkmıştır.

⁵⁵ Mustafa Dinçer. Türkiye-Afrika İlişkileri ve Afrika Acilim. Yüksek Lisans Tezi ANKARA 2020

yapılmaktadır. Afrika'nın ithalatındaki muazzam artış, çoğu Afrika devletinin ithalat bedelinin ihracat kazançlarını aştığı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, birçok hükümet ithalat kısıtlamaları getirmiş veya gerekli ithalatın çoğunu sübvansé etmiştir. İthalatın büyük kısmı Batı Avrupa'dan, özellikle de eski sömürge hatları boyunca devam eden güçlü ticari bağları olan Avrupa Birliği ülkelerinden gelmektedir. Bununla birlikte, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika'dan yapılan ithalatta da önemli bir artış olmuştur. İthalat öncelikle imalat sanayilerini geliştirmek için gereklidir ve bu nedenle çoğunlukla mineral yakıtlar, endüstriyel mallar, makineler, ulaşım ekipmanları ve dayanıklı tüketim malları ile sınırlıdır.⁵⁶

Tablo 7: Afrika Kıtasının Başlıca Bazı Ürünler 2020 Milyon Dolar

Ürünler	İhracat	Ürünler	İthalat
Ham Petrol	75.4	Ham Petrol	11.4
Altın	30.9	Otomobil	14.4
Doğalgaz	16.2	Buğday	12.9
Yakıtlar ve Petrol Yağları	12.0	Yakıtlar ve Petrol Yağları	39.1
Bakır	10.9	İlaçlar	12.9
Platin	10.8	Telefonlar	9.9
Otomobil	7.7	Pirinç	6.5
Demir Cevheri	7.5	Gemiler	6.4
Kakao	7.2	Palm Yağı	5.3
Elmas	6.9	Minibüs / Otobüs	5.3
Toplam	185.5	Toplam	124.1

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı 2020

⁵⁶ Hazar, Numan. Küreselleşme sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika ilişkileri. Vol. 2. International Strategic Research Organization (USAK), 2011.

Tablo 7’de yer alan verilen ışığında, kıtanın ihracatına ülke bazlı olarak bakıldığında, 185,7 milyar ABD doları ile başta altın, platin, kömür, demir cevheri gibi önemli maden ihracatının büyük bir kısmını gerçekleştiren Güney Afrika’nın başı çektiği görülmektedir. Bu ülkeyi, 33,4 milyar ABD doları ile kıtanın en büyük ham petrol ihracatçısı Nijerya ve 27,7 milyar ABD doları Fas izlemektedir.⁵⁷ Afrika ülkelerinin ithalat kalemlerinde petrole dayalı ürünler ile birlikte otomotiv, ilaç, telefon ve hububat gibi daha çok tüketime dayalı ürünler ağırlık kazanmaktadır.

Tablo 8: Afrika’nın İhracat ve İthalatı 2002-2020 (Milyon Dolar)

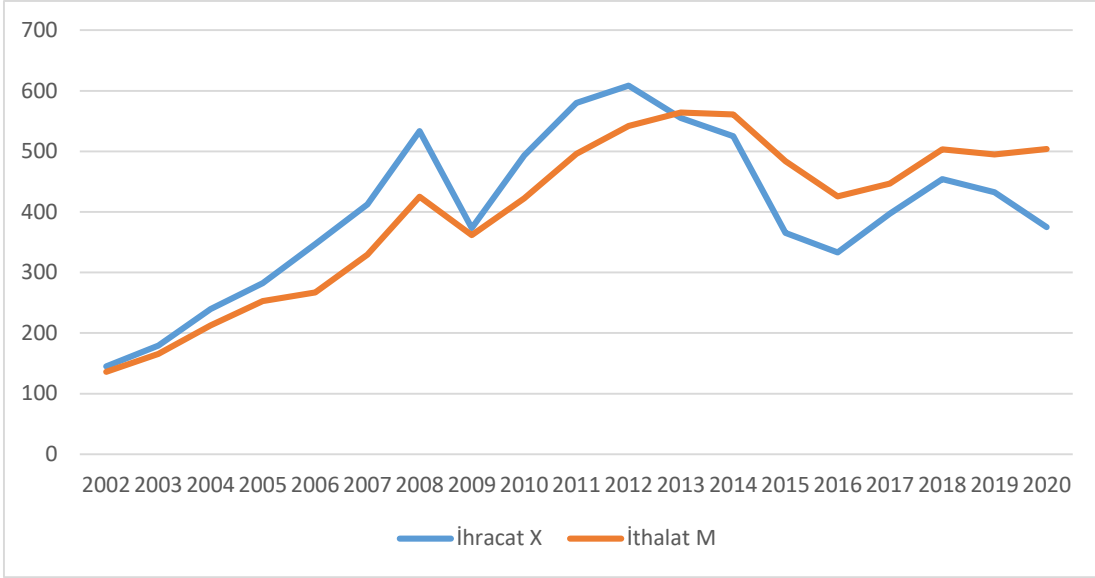
Yıllar	İhracat X	İthalat M	Dış Tic. Hacmi	Dış Tic. Dengesi	İhr./İth. Oranı
2002	144.9	135.9	280.8	9	1.06622517
2003	179.3	165.5	344.8	13.8	1.08338369
2004	239.6	212.5	452.1	27.1	1.12752941
2005	282	252.618	535	30	1.11703837
2006	346.738	266.818	614	80	1.29953002
2007	412.367	329.522	742	83	1.25140962
2008	533.401	424.941	958	108	1.25523543
2009	373.231	361.906	735	11	1.03129266
2010	493.389	422.232	916	71	1.16852583
2011	579.914	495.876	1,076	84	1.16947382
2012	608.575	542.168	1,151	66	1.12248417
2013	554.907	564.085	1,119	-9	0.9837294
2014	524.761	561.171	1,086	-36	0.93511782
2015	365.228	484.02	849	-119	0.75457213

⁵⁷ World Bank Group. World development report 2016: Digital dividends. World Bank Publications, 2016.

2016	332.93	425.578	759	-93	0.78230078
2017	396.935	446.955	844	-50	0.88808717
2018	453.946	503.239	957	-49	0.90204853
2019	432.68	495.131	928	-62	0.87386974
2020	375	504	879	-129	1344

Kaynak: World Trade Organization Data 2020

Tablo 8’de 2002-2011 yılları arasında Afrika’nın ihracatında istikrarlı bir artış olduğu izlenmektedir. 2002-2013 dış ticaret dengesi her yıl fazla verildiğini göstermiştir ancak 2013 yılında dış ticaret dengesi açık vermeye başlamıştır. 2010 - 2011 yıllarında ise istikrarlı bir artış olmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında küresel emtia piyasalarında rüzgârın tersine dönmesiyle Afrika’nın dış ticaret göstergelerinde önemli ölçüde gerilemeler yaşanmıştır. 2016 yılında Afrika’nın ihracatı 332 milyar ABD doları ile 2009 seviyelerine gerilerken, Afrika’nın ithalatı da 425 milyar ABD dolar düzeyine kadar düşmüştür. 2017 ve 2018 yıllarında petrol ve emtia fiyatlarındaki yükselişle birlikte tekrar toparlanma eğilimine giren Afrika dış ticareti, 2020’de Covid-19 salgının etkisiyle tekrar 2016 seviyelerine gerilemiştir. Salgının etkilerinin azalmasıyla birlikte önümüzdeki dönemde Afrika’nın dış ticaret hacminin tekrar yükseliş eğilimine girmesi beklenmektedir. 2013-2020 döneminde dış ticaret dengesi açık vermiştir.

Grafik 1: Afrika'nın Dünyaya İhracat ve İthalatı 2002-2019 Milyon Dolar

Kaynak: Dünya bankası verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır

Afrika'nın ithalatı incelendiğinde ihracat durumu ile benzerlikler ve farklılıklar göstermiştir. 2002-2008 yılları arasında küresel ve Afrika ithalatında sürekli bir artış yaşanırken, 2009 yılında küresel krizin de tesiri ile belirgin bir düşüş yaşanmıştır. İthalat seviyelerindeki artış eğilimi 2010 ve 2011 yıllarında tekrar sağlanmış ve bu yıllarda sürekli bir artış gözlenmiştir. Ayrıca Afrika'nın dünya ithalatındaki payına bakıldığında ise istikrarlı bir artış göstermiş ve 2002 yılındaki %2,02 olan payı, 2011 yılında %3,03'e yükselmiştir.

2.2. Türkiye ile Afrika Arasında Dış Ticaret

2.2.1. Genel Durum

Afrika kıtası ve Türkiye ilişkilerinin ve iş birliğinin geliştirilmesi, çok boyutlu dış politikanın temel ilkelerinden biridir. 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Afrika'nın evrensel sistemde daha aktif ve giderek daha mühim bir aktör haline gelmesi beklenmektedir. Afrika ülkeleri ile ekonomik bağlar kurma fikri, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Türkiye'nin gündemine alınmış olmasına rağmen 1998'e kadar hiçbir adım atılmamıştır. Ticari ve ekonomik ilişkilerin dış politikasında önemli bir yere sahip olması nedeniyle Türkiye-Afrika ilişkileri 21. yüzyılın ilk on yılında ilerleme kaydetmiştir.⁵⁸

⁵⁸ Dinçer, Mustafa. S.35. a.e.s

Türkiye'nin ekonomik alanda Afrika açılımı 2003 yılında, Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi'nin" hazırlanması ve Afrika ülkelerinde yeni Ticaret Müşavirliklerinin açılmasıyla başlamıştır. Bu stratejinin benimsenmesinden sonra Afrika ile ticaret hızla gelişmiş ve 2007 yılı sonunda dış ticaret hacmi yaklaşık 11 milyar dolara yükselmiştir.⁵⁹ Türkiye, tarihi tecrübesini, sosyal, siyasi ve kültürel birikimini, fırsat ve kaynaklarını Afrika ülkeleriyle "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" prensip ve karşılıklı yararlar temelinde paylaşmaktadır. Türkiye'nin tarihi temeller üzerine kurulu Afrika politikası, siyasi, insani, ekonomik ve kültürel temeller dâhil olmak üzere ikili, bölgesel, kıtasal ve küresel olmak üzere dört boyutta uygulanmaktadır.⁶⁰

Bu çerçevede Türkiye, son yıllarda Sahra Altı Afrika ülkeleri (SAA) ülkeleriyle ilişkilerinde birçok cephede önemli ilerlemeler kaydedilmektedir. 1998'da başlayan ve Türkiye'nin 2005 yılındaki Afrika Birliği'ne (AFB) gözlemci üye olmasıyla hızlanan ve Afrika Açık Politikasının çok boyutlu sürecinin bir parçası olarak, ticari ve kültürel projeler, özellikle bölge ülkeleri ile siyasi ilişkiler, yatırım projeleri, askeri işbirliği, güvenlik ve kalkınma gibi birçok alanda hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Başarıyla tamamlanan Afrika Girişimi Politikası, 2013 yılından itibaren yerini Afrika Ortaklık Politikasına bırakmıştır.⁶¹

Kamu, özel sektör, sivil ve insani kuruluşların etkinliklerini içeren bütünleşik bir yaklaşımın ürünü olan Afrika Ortaklık Politikası, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına, barış ve istikrara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Afrika kıtasının yanı sıra eşit ortaklık ve karşılıklı yararlar temelinde ikili ilişkiler geliştirmektedir.

Güçlenen ilişkiler Türkiye Afrika arasında en somut göstergelerinden biri de gelişen ekonomik ilişkiler ve katlanarak artan ticaret rakamlarıdır. Türkiye'nin Afrika kıtasıyla toplam ticareti 2003 yılında 6,8 milyar dolardan 2020 sonunda 25,3 milyar dolara yükselmiştir. SAA ülkeleri ile ticaret hacmi 2003 yılında 1,35 milyar ABD doları iken;

⁵⁹ Çomak, İhsan. "Türkiye'nin Afrika politikası ve sağlık sektöründe çalışan Türk STK'ların TİKA'nın desteğinde Afrika'da yürüttüğü faaliyetlerin bu politikaya etkisi." *Avrasya Etüdüleri* 40, no. 2 (2011): 10-31.

⁶⁰ ÜÇKUŞ, Özgür, Türkiye-Afrika İş Birliğinde. *Kalkınma Yardımları, Araştırma Raporu* kısım.2021

⁶¹ Akbay, Oktay Salih. "Türkiye-Afrika Ticari İlişkileri: 2009-2014 Dönemi." *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 8 (2015): 4-12.

2020 yılında 22 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2020'de COVID-19 pandemi koşullarına rağmen işlem hacmini sabit tutmak dikkate değer bir başarıdır.⁶²

Türk inşaat firmalarının üstlendiği projelerin hacmi hızla büyüyerek Afrika'da 71,1 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu miktarın 19,5 milyar dolar ile SAA ülkelerindedir. Dönem içinde 40'ı SAA ülkeleri olmak üzere, 5 Afrika ülkesi ile iş konseyleri bulunmaktadır.⁶³

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerinin yanı sıra Afrika Birliği ile ilişkileri de güçlenmektedir. Türkiye 2005 yılında AFB'ye gözlemci üye olmuş ve 2008 yılında düzenlenen Zirve'de Kıta'nın stratejik ortağı ilan edilmiştir. 18-21 Ağustos tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Birinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde ilişkiler sürdürülebilir bir mekanizmaya kavuşmuştur.⁶⁴ Türkiye ve Afrika, 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde düzenlenen İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde "2015-2019 Ortak Uygulama Planı" ile kabul edilen beş yıllık zamanlama programı ile çeşitli alanlarda eş zamanlı projeler hayata geçirme konusunda mutabık kalmıştır. Bu kapsamda, ticaret, yatırım, eğitim, kültür, barış ve güvenlik ilişkilerinin güçlendirilmesi ve teknoloji transferi, kırsal tarım ve ekonomi, enerji ve ulaşım alanlarında Afrika ülkelerinin önceliklerine göre geliştirilen projeler hayata geçirilmiştir. Ayrıca Türkiye, beş yılda bir yapılacak Zirve toplantılarında AFB ile "Bakanlık Gözden Geçirme Konferansları" yapma kararı almıştır. İkinci Türkiye-Afrika Birliği Bakanlar İnceleme Konferansı, 11-12 Şubat 2018 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Konferans, Türkiye-Afrika Ortaklığı'nın tüm yönleriyle ele alınması açısından iyi bir fırsat olmuştur. 2021 yılında 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı. Zirvenin AFB ve Kıta ülkeleri ile ilişkilerimizde yeni bir aşamayı başlatacağına inandığını ifade etmiştir.⁶⁵

AFB ayrıca 2063 Gündeminde Türkiye ile ilişkilerini ve stratejik ortaklığını geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, Türkiye ve AFB, Afrika ülkelerinin kapsayıcı büyümesine

⁶² T.C Ticaret Bakanlığı

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> E.T. Ocak 23,2022

⁶⁴ Tepeciklioğlu, Elem Eyice. "Afrika kıtasının dünya politikasında artan önemi ve Türkiye-Afrika ilişkileri." Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi (2012).

⁶⁵ Emeç, Abdulkadir Sezai, Fatih Kaplan, and Ahmet Koluman. "Türkiye İle Afrika Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret Üzerine Bir inceleme." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 26, no. 4: 509-520.

ve sürdürülebilir kalkınmasına dayalı ortaklıklarını geliştirmek için yol gösterici çerçeveler olarak AFB 2063 Gündeminin yanı sıra “Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınması için 2030 Gündemi”ne önem vermektedir.⁶⁶

2.2.2. Ticari İlişkilerinin Gelişim Seyri

Türkiye'nin Afrika siyasetine açıklığı kapsamında 2003 yılında uygulamaya konulan "Afrika ile Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi", kıta ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde atılan başarılı bir adımdır. Strateji, 2008 yılında gerçekleştirilen iş birliği zirvesinin ardından büyükelçilikler, ticaret danışmanları ve yeni açılan TİKA ofislerinin yanı sıra Türk Hava Yolları'nın başlattığı direkt uçuşlara da büyük destek vermiştir.⁶⁷

2012 yılında Türkiye lehine 7 milyar dolar olan ticaret dengesi ise 2013 yılında 8 milyar dolara yükselmiştir. 2012 yılında ticaret ortağı olan Mısır, 5,1 milyar dolarlık ticaret hacmiyle Türkiye'nin Afrika'daki en büyük, Türkiye ile bir süredir sancılı bir süreçten geçen siyasi ilişki, 2013 yılında 4,9 milyar dolar ile birinci sırada yer almıştır.⁶⁸

Tablo 9: Türkiye'nin Afrika ile Dış Ticareti (Bin dolar)⁶⁹

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhracatı İthalatı Karşılama oranı
1996	1.164.604	1.993.965	3.158.569	-829.361	58.40644
1997	1.233.2	1.993.2	3.226.4	-760	61.87036
1998	1.812.1	1.758.7	3.570.8	53.4	103.0363
1999	1.655.4	1.687.7	3343.1	-32.3	0.9808615
2000	1.372.7	2.714	4.086.7	-1.341.3	5.057848

⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> E.T. Mayıs. 04.2022

⁶⁷Dış Ticaret Müsteşarlığı Rapor Türkiye ile Afrika Arasındaki Ekonomik ve Ticari İlişkiler

⁶⁸ Emeç, Abdulkadir Sezai, Fatih Kaplan, and Ahmet Koluman. " 26, no. 4: 509-520.a.g.e

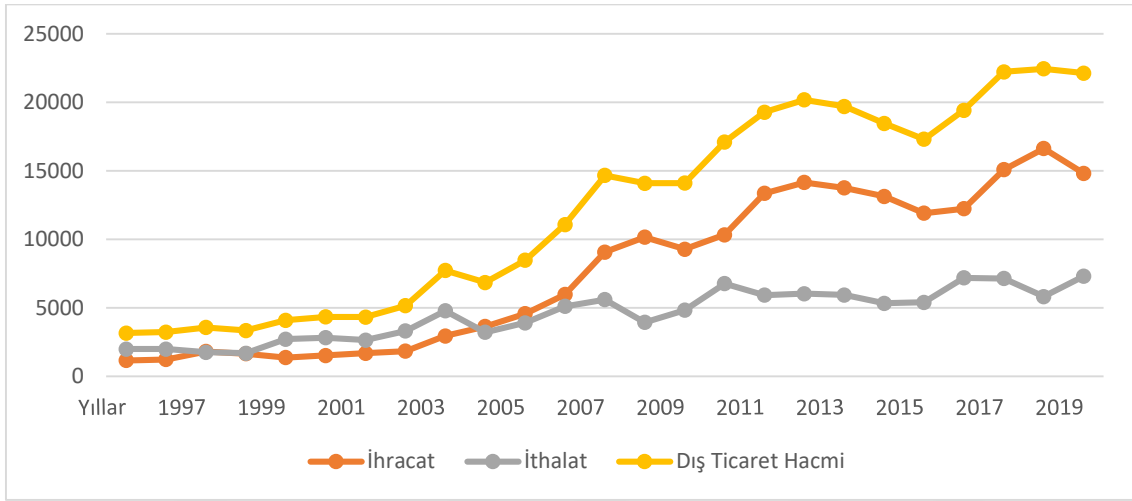
⁶⁹ Bu tablo tüm Afrika Ülkeleri dâhil edilmemektedir

2001	1.520.7	2.818.5	4.339.2	-1.297.8	0.5395423
2002	1.681.7	2.645.6	4.327.3	-963.9	0.6356592
2003	1.838.8	3.311.8	5.150.6	-1.473	0.5552268
2004	2.949.3	4.778.6	7.727.9	-1.829.3	0.6171891
2005	3.631.247	3.216.471	6.847.718	4.14.776	1.128954
2006	4.565.791	3.910.081	8.475.872	6.55.71	1.167697
2007	5.976.343	5.106.537	11.082.88	8.69.806	1.170332
2008	9.062.603	5.596.476	14.659.079	3.466.127	1.619341
2009	10.154.642	3.937.89	14092.532	6.216.752	25.78701
2010	9.283.066	4.824.007	14.107.073	4.459.059	1.924348
2011	10.333.821	6.766.713	17.100.534	3.567.108	1.527155
2012	13.356.851	5.921.79	19.278.641	7.435.061	22.55543
2013	14.145.543	6.031.11	20.176.653	8.114.433	23.45429
2014	13.754.398	5.937.961	19.692.359	7.816.437	2.31635
2015	13.131.155	5.325.316	18.456.471	7.805.839	2.465798
2016	11.903.389	5.404.555	17.307.944	6.498.834	2.202473
2017	12.237.301	7.182.089	19.419.39	5.055.212	1.703864
2018	15.088.949	7.137.423	22.226.372	7.951.526	2.114061
2019	16.623.201	5.820.748	22.443.949	10.802.45	2.855853
2020	14.820.684	7.304.590	22.125.274	7.516.094	2.0289549

Kaynak: TÜİK 2021 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 9’de Türkiye Afrika ile ticareti ilişkileri 1996 yılında 3 milyar dolardan, 2004 yılında 7,7 milyar dolara ticaret hacmi yükselmiştir, ancak 1996-2004 dönemde dış ticaret dengesi her zaman açık vermiştir 1998 yılın hariç. Bunun nedeni, Türkiye'nin bu dönemde

yaşadığı finansal kriz nedeniyle dış ticaret dengesinde açık vermiştir. Bu durgunluk döneminden sonra ticaret hacmi tekrar yükselmeye başlamıştır.2005-2020 yıllar arasında dış ticaret dengesi her zaman fazla vermeyi görmektedir. 2010 yılında strateji mevcut ihtiyaçlar dikkate alınarak yenilenirken, aynı yıl 14 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2012 yılında 19 milyar doları geçmesine rağmen, sonraki yıl sınırlı bir artışla 20 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 yılında bir önceki yıla göre sadece 898 milyon dolar ile sınırlı bir artış sağlanabilmiştir. Bu artış istikrarlı bir şekilde devam etmiştir.

Grafik 2: Türkiye'nin Afrika ile Dış Ticareti

Kaynak: TÜİK veriler kullanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Verilere göre Türkiye'nin son on beş yılda Afrika ülkeleri arasındaki dış ticaret hacminin 2006 yılında yaklaşık 8,5 milyar dolar seviyesinde olduğu görülmektedir. 2018-2019 yıllarında bu artış 22 milyar ile zirve yapmıştır.

2.2.3. Türkiye'nin Afrika Ülke Grupları ile Dış Ticareti

Türkiye ile Afrika arasında ticari ve ekonomik ilişkileri incelendiğinde Türkiye'nin daima ticaret fazlası verdiği görülmektedir. Artan ticarete dikkat çeken nokta, Sahranın Güneyindeki Afrika (SAGA)⁷⁰ ülkeleriyle ekonomik ilişkiler, Türkiye ile kültürel-tarihi ilişkileri olan ve geleneksel pazarları arasındaki bulunan Kuzey Afrika ülkeleri ile ekonomik ilişkilerden daha hızlı gelişmesidir. Son 5 yıl içinde Türkiye SAGA ülkeleriyle

⁷⁰ Coğrafi olarak Sahra Çölü'nün güneyinde yer alan bölgeyi; siyasi olarak, aynı bölgedeki Sudan hariçi ülkelerin tamamını ifade eder. Bölge Afrika'nın Arap Devletleri'n bulunduğu Kuzey Afrika dışında kalan bölgesidir. Somali, Cibuti, Komorlar ve Moritanya hem Arap Devleti hem de Sahra Altı Devletler'dendir. Bölge siyahı nüfusu nedeni ile Kara Afrika olarak da adlandırılır.

ticaret hacmi yüzde 211 artarak, 2000 yılında 742 milyon dolardan 2004'te 2,3 milyar dolara çıkmıştır. Artış, özellikle 2004 yılında ivme kazanmış ve ticaret hacmindeki büyüme %70 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. Kuzey Afrika ülkelerinin payının büyüklüğüne rağmen, Türkiye SAGA ülkeleriyle ticari ilişkiler hızla gelişmektedir. Örneğin 2000-2004 yılları arasında, Kuzey Afrika ülkeleriyle ticaret %62 artmasına karşılık, SAGA ülkeleriyle aynı dönemde ticaret % 211 büyümüştür. Türkiye SAGA ülkeleriyle ticari ilişkilerde görülen hızlı artış sonucu, 1999 yılında bu ülkelerin Afrika ile ticaret % 18 olan payı, 2004 yılında % 30'a kadar yükselmiş, Kuzey Afrika ülkelerinin payı ise y% 82'den, % 70'e gerilemiştir.⁷¹

Tablo 10: Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı

Yıllar	Kuzey Afrika	İhracatta Payı(%)	SAGA ÜLKELER	İhracatta Payı(%)
1996	991.085	4,2	173.519	0,7
2000	1.087.400	3,9	285.327	1
2005	2.544.398	3,4	1.086.849	1,5
2010	7.025.168	6,1	2.257.898	2
2015	8.918.833	5,9	4.212.322	2,8
2016	8.069.446	5,4	3.833.943	2,6
2017	7.918.462	4,8	4.318.839	2,6
2018	9.915.077	5,6	5.173.872	2,9
2019	10.828.878	6	5.794.323	3,2
2020	9.214.728	5,4	6.029.472	3,6

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 27.6.2021

Tablo 10'dan da görüleceği üzere, ihracat özellikle 2010 yılından itibaren ciddi bir artış göstermiş, Kuzey Afrika ülkeleri hem ihracat hem de ithalat anlamında Afrika ile Türkiye arasındaki ticaretin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya

⁷¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri

ihracatındaki değişim küresel trendle benzerlik görölmektedir. 2013'te 14,1 milyar dolar ile zirveye ulaşan Türkiye'nin Afrika'ya ihracatı, 2015-2016 yıllarında düşükten sonra 2017'de belirli bir artış göstererek 11,7 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Türkiye'nin 2017 yılında Afrika'ya ihracatı bir önceki yıla göre %2,3 artmıştır. Bu dönemde Kuzey Afrika'ya ihracat %15 azalırken, Sahra Altı Afrika'ya ihracat %14 artmıştır. Türkiye'nin en önemli ihracat ortağı olan Mısır'a ihracatı %13,7 azalırken, Gabon, Nijerya, Senegal, Angola Kamerun, Gine, gibi ülkelere Türkiye ihracatı yaklaşık %50 artmaktadır.⁷² Türkiye'nin Afrika'ya (kuzey ve SAGA ülkeleri) 2019 yılında ihracatı 14 milyara ulaşmıştır. Kuzey Afrika ülkeleri, Türkiye'nin Afrika ülkelerine yaptığı ihracatın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. 2020 yılında yapılan 15,2 milyar dolarlık ihracatın %60'ını Fas, Cezayir ve Tunus, Libya ve Mısır'da üretilmiştir. Sahra Altı Afrika'da ihracat fazlası Nijerya 611 milyon dolar, Güney Afrika 574 milyon dolar ve Gana 478 milyon dolar oldu. Bu ülkeler arasında Mısır 3,1 milyar dolarla ilk sırada yer almaktadır.⁷³ Türkiye'nin Afrika ülkelerine yaptığı ihracat toplam ihracat içindeki payını artırmıştır. Dikkate değer önemli bir husus, Sahra Altı Afrika ülkelerine yapılan ihracattaki artmıştır. Bunda ise son yıllarda başarıyla gerçekleştirilen kamu diplomasisinin etkisi büyüktür.

Tablo 11: Türkiye'nin Afrika'dan İthalatı

Yıllar	Kuzey Afrika	İthalatta Payı(%)	SAGA ÜLKELER	İthalatta Payı(%)
1996	1.618.435	3,7	375.530	0,8
2000	2.257.119	4,1	457.101	0,8
2005	1.584.201	1,3	1.632.270	2,7
2010	3.098.091	1,7	1.725.916	0,9
2015	3.173.401	1,5	2.151.915	1
2016	3.252.568	1,6	2.151.987	1,1
2017	4.203.460	1,8	2.978.629	1,2

⁷² T.C Ticaret Baskınlığı. www.tuik.gov.tr E.T. Nisa 20.2020

⁷³ T.C Ticaret Baskınlığı. www.tuik.gov.tr E.T. Nisa 20.2020

2018	4.685.547	2	2.451.876	1,1
2019	4.009.992	1,9	1.810.756	0,9
2020	4.752.264	2,2	2.552.326	1,2

Kaynak: T.C Ticaret Bakanlığı, TÜİK 2021

Tablo 11’de 2010-2020 yılları arasında Türkiye ile Afrika ülkelerinin yaptığı ithalat istikrarlı bir artış yaşandığını göstermektedir. Bu ithalatın büyük kısmını, kuzey Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Mısır Türkiye'nin Afrika ülkelerinden yaptığı ithalatta %27.83 ile yine ilk sırada yer almaktadır. Ardından sırayla Güney Afrika, Fas, Cezayir, Fildişi Sahili, Libya, Tunus, Nijerya, Mozambik ve Gana gelmektedir. Elde edilen ekonomik rakamlara ülkeler bazında bakıldığında dış ticaret işlemlerinin çok büyük kısmının Mısır, Fas, Libya, Cezayir, Tunus gibi Kuzey Afrika ülkeleri ile gerçekleştiği görülmektedir.⁷⁴

2.3. Çeşitli Ürünler İtibariyle Afrika ile Türkiye Arasında Dış Ticaret

2.3.1. Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı

Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı ihracatta ilk 10 ürün grubu 2020 yılı içinde en fazla ağırlığı demir-çelik ürünleri 1.8 milyar dolar ile makine, mekanik takım ürünleri 1.5 milyar dolar ile aldığı görülmektedir. Öte yandan, 2017 yılında ürün grubu bazında ince, kaplama metaller, kıymetli taşlar, kıymetli metaller, akaryakıtlar ve petrol yağları ilk sırada yer alırken, aynı zamanda buğday unu ve makarna gibi gıda maddeleri öne çıkmaktadır.

⁷⁴ Abdoul, Aziz Ali ve Dellal, İlkay. Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile Tarım Ürünleri Ticareti. Dergipark. 2018. S.50-53

Tablo 12: Türkiye'nin Afrika'ya İhracatında Başlıca Ürünler (Bin Dolar)

GTIP No	Ürün Adı	2017	2018	2019	2020
27	Mineral-yakıtlar, distilasyon ürünleri; mineral yağlar bitümlü maddeler; maden.	232,869	867,562	1,057,098	502,795
84	Makine, mekanik takım,	1,412,392	1,730,881	1,720,903	1,550,852
71	İnce, kaplama metalleri. . kıymetli taşlar, kıymetli metalleri,	156,664	253,226	352,343	215,124
72	Demir ve çelik	1,149,489	1,589,312	2,155,832	1,863,514
87	Araçlar bunların parçaları ve aksesuarları	930,659	1,236,522	1,351,837	1,224,818
39	Plastikler ve Plastik ürünleri	673,642	708,699	809,936	837,880
85	Makine, elektrik teçhizatı ve yedek parça. Ses kayıt cihazları, transkripsiyonlar ve televizyonlar.	679,437	947,710	950,715	817,318
99	Başka yerde belirtilmeyen mallar	40,316	48,337	56,958	52,448
19	Un, nişasta ve süt ürünleri, Hububat, unlu Mamuller	375,457	412,690	392,192	378,120
25	Tuz kükürt kireç ve çimento	410,737	434,730	693,014	690,241
02	Et ve yenilebilir sakatat	55,584	107,483	76,277	73,672
73	Demir veya çelikten eşyalar	889,162	898,726	963,608	855,840
40	Kauçuk ve ürünleri	228,351	280,806	302,333	251,237
28	Değerli metallerin organik veya inorganik kimyasal bileşikleri.	129,849	178,745	218,511	208,727
94	Yatak takımları, şilteler ve minderler, şilteler ve benzeri lüks mobilyalar; . . .	285,061	370,171	440,751	370,678
62	Dokuma olmayan giyim eşyası ve giyim aksesuarları	257,540	355,353	363,174	265,356

57	Halılar ve diğer dokuma zemin kaplamaları	156,953	202,662	287,281	219,224
90	Optik, resimsel, sinemato- grafik, ölçme veya görüntüleme aletleri ve cihazları	72,551	94,282	92,551	89,180
56	Dokumasız kumaşlar; özel iplikler; İpler,	110,287	116,276	121,294	132,758
70	Cam ve cam eşyalar	74,464	77,147	89,792	73,721
31	Gübreler	88,259	51,512	60,846	68,143
89	Tekneler, gemiler ve yüzer tesisler	18,891	27,132	28,787	46,272
44	Ahşap ve ahşap ürünler; kömür	85,431	157,968	194,700	202,019
30	Eczacılıkla ilgili ürünler	100,782	110,667	108,265	121,305
76	Alüminyum ve alüminyum ürünleri	180,216	193,058	242,629	228,156
21	Çeşitli yenilebilir müstahzarlar	119,992	132,329	133,440	137,494
63	Tekstiller, Web Siteleri, Kullanılmış Giysiler ve Kullanılmış Tekstiller, Kumaşlar	84,103	105,695	106,373	108,756
20	Sert kabuklu Sebze, meyve, yemişler veya bitkilerin diğer kısımlarının malzemeleri	24,244	30,430	29,153	29,849
59	Emdirilmiş, Lamine Lamine veya kaplanmamış kumaşlar uygun türden tekstil ürünleri. ..	15,670	22,575	20,301	15,825
96	Çeşitli imalat eşyaları	95,908	99,444	131,377	136,361
26	Cevherler, cüruf ve kül	14,380	31,436	44,298	95,929

68	Taş, çimento, alçı, asbest, mika veya benzeri maddelerden ürünler	49,310	72,188	107,564	91,858
18	Kakao ve kakao müstahzarları	37,760	45,636	68,934	68,450
35	Nişasta, sakız, enzim bazlı modifiye albümin ürünleri	20,840	24,136	30,782	38,005
69	Seramik ürünler	49,670	72,567	73,287	65,393
64	Ayakkabılar, tozluklar, vb. Bu öğelerin parçaları	60,893	85,130	102,336	98,966
08	Yenilebilir meyveler ve kuruyemişler, narenciye veya karpuz kabuğu	51,168	75,617	115,983	115,400
83	Adi metalden muhtelif eşya	70,488	89,425	107,621	95,775
54	Sentetik iplik, bant ve benzerleri, sentetik veya sentetik dokumaya elverişli maddelerden	120,393	166,257	158,446	107,695
34	Sabunlar, organik yüzey aktif maddeler, deterjanlar, yağlayıcılar, sentetikler. . .	59,366	75,047	80,678	92,506
04	Süt Ürünleri; kuş yumurtaları; doğal bal	25,146	45,692	54,571	49,400
07	Yenilebilir Sebzeleri ve bazı kök ve yumruları	70,012	116,904	86,457	131,257
52	Pamuk	348,353	394,443	376,998	249,771
09	Kahve, çay, yerba mate ve baharatlar	3,707	3,905	6,876	9,327
42	Deriden mamul ürünler, seyahat eşyaları, el çantaları ve benzeri kaplar gibi.	11,535	14,568	18,068	15,487
29	Organik kimyasallar	24,021	45,183	42,761	43,616
24	Tütün ve mamul tütün ikameleri	94,740	88,993	98,374	50,256

60	Dokunmuş ürünleri	118,963	144,526	158,918	131,714
51	Yün ürünleri	3,468	7,440	7,163	3,869
82	Metalden üretilen mutfak malzemeleri	14,638	16,843	20,629	17,922
58	Hususi dokunma kumaşları	50,158	56,322	52,673	38,256
95	Oyuncak ve spor Malzemeleri	7,475	17,828	17,647	8,556
86	Demiryolu veya tramvay lokomotifleri, vagonları ve hattı armatürleri. . .	2,811	6,507	6,813	8,010
16	Et ve deniz ürünler	18,481	19,789	9,550	8,727
01	Canlı hayvanlar	319	192	798	831
12	Yağlı Tohumlar ve onun tıbbi ve endüstriyel ürünleri. . .	38,732	17,905	28,911	30,477
49	Basım ürünleri	9,400	12,331	18,883	33,359
53	Diğer nebati tekstil lifleri	1,825	3,329	3,921	3,818
22	Alkol içecekleri	9,105	16,501	17,826	13,874
36	Dinamit ürünleri	4,318	8,065	836	1,932
79	Çinko ve bunlardan mamul eşya	970	2,432	1,001	476
75	Nikel ve bunlardan mamul eşya	456	153	271	353
03	Deniz organizmaları	11,009	9,964	10,207	11,027
88	Uçaklar ve onun parçaları	2,474	4,675	1,419	14,165
41	Kürkler haricinde ham postları	5,496	3,640	3,542	5,062
78	Kurşun ve bunlardan mamul eşya	1,881	942	1,362	1,507
65	Başlıklar ve bunların aksamları	3,136	3,656	3,893	6,792
23	Gıda endüstrisinden çıkan hurda ve kullanıma hazır yemi	14,552	21,724	13,443	28,255

47	Atıktan kaynaklanan lifli malzemeleri.	323	1,827	8,339	1,961
06	Canlı bitkiler ve benzerleri	1,276	342	1,832	991
10	Cereals	23,765	19,173	39,706	22,340
81	Diğer baz metallere; sermetler; bunlardan eşya	328	163	187	346
92	Müzik Enstrümanları	100	155	168	64
50	İpek	6,165	423	200	106
66	Şemsiyeler, güneş şemsiyeleri, bastonlar, iskemleler, kamçılar, kırba	208	342	540	1,033
13	Sakız ve mamulleri	242	197	819	641
43	Suni kürkler ürünleri	364	498	653	138
74	Bakır ve bakırdan eşya	57,178	78,675	74,257	62,242
48	Kâğıt, karton ve mukavva eşyalar Karton	340,517	360,780	290,356	255,006
61	Dokuma ve tığ işi giyim ve giyim aksesuarları	207,072	300,241	395,762	324,080
55	Sentetik elyaflar	221,391	257,529	245,467	193,346
32	Akbaklama veya boyama ekstraları Tanenler ve türevleri, boyalar ve diğer renklendirici maddeler	70,006	90,196	97,789	105,776
11	Un sanayi ürünleri, malt şurubu, nişastalar, inülin, buğday gluteni	406,969	323,139	312,150	304,815
17	Şekerler ve şekerlemeler	75,291	73,604	79,393	107,268
38	Çeşitli kimyasal ürünler	82,777	117,296	104,808	120,357
46	Örölmeye elverişli el sanatları	65	168	145	276
22	Alkol içecekleri	9,105	16,501	17,826	13,874
93	Silah ve onun parçaları	14,217	5,941	16,754	38,049
91	Saat ve onun parçaları	1,413	1,706	2,204	1,427

9	Sanat eserleri, koleksiyoner parçaları ve antikalar	49	34	47	166
67	Hazırlanmış kuş tüyünden mamulları; yapay çiçekler; nesne. . .	322	499	932	776
37	Foto grafik veya sinematografik ürünler	823	941	1,456	887
14	Bitkisel örgü malzemeleri	126	41	391	154
80	Kalay ve bunlardan mamul eşya	581	783	187	12
45	Mantar ve mantardan mamul eşya	33	61	108	38

Kaynak: ITC: Trade Map 2020

Tablo 12’de Türkiye İstatistik Kurumu’nun uluslararası standart sanayi sınıflamasına (ISIC) göre ihracatın sektöre dağılımı görülmektedir. Ürün bazında bakıldığında, Türkiye'nin Afrika ülkelerine yaptığı ihracatta demir-çelik ilk sırada yer alırken, bunu mineral, yağlar ve yakıtlar ile makine ve cihazlar izlemektedir. İhracata konu olan ürünlerin büyük oranda katma değer yaratan ürünler olduğu görülmektedir. Nitekim Afrika'ya ihracatta ikinci sırada mineral yakıtlar ve yağlar, Türkiye'nin ithal ettiği ham petrolün bir kısmını işleyerek Afrika ülkelerine ihraç ettiği gösterilmektedir.

2.3.2. Türkiye’nin Afrika’dan İthalatı

Türkiye'nin Afrika'dan ithalatında en önemli kalemler 2017 yılında 2,427,663 bin ile mineral yağlar, mineral yakıtlar ve bunların destinasyonu ile elde edilen bitümlü⁷⁵ maden oluşmuştur. İkinci sırayı, 373,437 dolarlık plastikler ve plastik ürünleri almıştır.⁷⁶ 2020 yılı itibariyle ise itibaren ise en fazla ithalatı yapılan ürün kıymetli maden ve değerli taşlar ürünleri olmuştur. 2017-2020 arası dönemde bu kalemden ciddi bir artış olduğu gözle çarpılmaktadır.

⁷⁵ Petrolün damıtılması sırasında arta kalan, yüksek kaynama noktalı hidrokarbonlardan oluşan, asfaltlamada, çatı ve kâğıtların su geçirmez duruma getirilmesinde vb. kullanılan, doğal ısıda katı halde bulunan, koyu kestane renginde bir karışı. Kaynak: Necati, K. U. L. O. "Bitüm ve Bitümlü Sıcak Karışımların Rijitliğine Etki Eden Parametreler." Turk J Engin Environ Sci 25 (2001): 61-67.

⁷⁶ T.C. Bışkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporu, 2019

Tablo 13: Türkiye'nin Afrika'dan İthalatında Başlıca Ürünler (Bin Dolar)

GTIP	Ürün Adı	2017	2018	2019	2020
27	Mineral-yakıtlar, distilasyon ürünler; mineral yağlar bitümlü maddeler;	2,427,663	1,825,387	2,159,293	1,792,987
72	Demir ve çelik	156,721	237,560	162,451	245,775
12	Yağlı Tohumlar ve onun tıbbi ve endüstriyel ürünleri	129,979	163,108	198,672	232,056
85	Makine, elektrik teçhizatı ve yedek parça. Ses kayıt cihazları, transkripsiyonsalar ve televizyonlar. .	58,439	85,361	132,299	211,879
28	Değerli metallerin organik veya inorganik kimyasal bileşikleri.	200,944	331,209	287,493	188,587
23	Gıda endüstrisinden çıkan hurda ve kullanıma hazır yemi	124,901	150,410	140,418	145,265
26	Cevherler, cüruf ve kül	83,790	99,537	75,568	80,968
84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları	71,648	62,864	82,377	111,857
38	Çeşitli kimyasal ürünler	61,768	46,679	52,561	74,708
90	Optik, resimsel, sinemato-grafik, ölçme veya görüntüleme aletleri ve cihazları	15,402	20,819	26,638	3,331
25	Tuz kükürt kireç ve çimento	88,103	95,096	72,752	87,517
24	Tütün ve tütün ikameleri	41,677	66,494	19,523	18,323
07	Yenilebilir Sebzeleri ve bazı kök ve yumruları	42,957	44,656	113,262	54,569

75	Nikel ve bunlardan mamul eşya	536	5,751	6,204	5,466
41	Kürkler haricinde ham postları	19,258	18,209	14,061	15,813
69	Seramik ürünler	12,260	9,721	9,263	9,961
30	Eczacılıkla ilgili ürünler	10,792	8,535	11,054	9,885
40	Kauçuk ve ürünleri	29,480	43,284	40,292	51,247
08	Yenilebilir meyveler ve kuruyemişler, narenciye veya karpuz kabuğu	24,604	17,301	48,515	38,426
33	Reçineler ve Parfümler Uçucu yağlar	5,151	6,216	4,401	7,145
73	Demir veya çelikten eşyalar	8,709	7,163	8,706	7,206
62	Dokuma olmayan giyim eşyası ve giyim aksesuarları	91,166	120,030	57,428	81,531
76	Alüminyum ve alüminyum ürünleri	103,551	86,329	55,979	107,656
09	Kahve, maté ve baharatlar	18,465	18,231	12,628	12,670
99	Başka yerde belirtilmeyen mallar	731	809	1,666	815
48	Kâğıt, karton ve mukavva eşyalar Karton	4,777	2,429	2,066	3,620
21	Çeşitli yenilebilir müstahzarlar	4,014	3,966	3,676	3,649
32	Kabak veya boyama özleri Tanenler ve bunların türevleri, boyalar ve diğer renklendirici maddeler	8,254	7,319	11,767	6,664
60	Örme veya tığ işi kumaşlar	11,190	5,161	9,246	10,646
81	Diğer baz metaller; sermetler; bunlardan eşya	543	481	179	519

35	Nişasta, sakız, enzim bazlı modifiye albümin ürünleri	20,012	23,758	18,901	19,299
03	Balıklar ve deniz ürünleri	18,577	20,632	20,088	16,645
86	Demiryolu veya tramvay lokomotifleri, vagonları	187	1,016	2,763	472
05	Hayvansal kökenli ürünler.	418	424	362	451
63	Tekstiller, Web Siteleri, Kullanılmış Giysiler ve Kullanılmış Tekstiller, Kumaşlar	6,409	5,606	6,431	16,371
22	Alkol içecekleri	982	1,127	586	228
34	Sabunlar, organik yüzey aktif maddeler, deterjanlar, yağlayıcılar, sentetikler. . .	18,996	22,040	21,156	20,411
14	Bitkisel örgü malzemeleri	1,306	97	266	232
56	Vatka, keçe ve dokuma olmayan kumaşlar	12,816	10,482	15,383	21,921
36	Patlayıcılar; piroteknik ürünler	102	88	206	292
82	Metalden üretilen mutfak malzemelerin	3,734	2,360	2,995	1,834
47	Atıktan kaynaklanan lifli malzemeleri.	2,277	2,168	2,576	1,543
17	şekerler ve şekerlemeler	94,824	63,967	88,806	109,251
88	Uçak ve bunların parçaları	283	143	410	734
57	Halılar ve diğer dokuma zemin kaplamaları	1,130	642	304	1,632

94	Yatak takımları, şilteler ve minderler, şilteler ve benzeri lüks mobilyalar	2,553	5,297	3,204	1,930
55	Sentetik elyaflar	52,521	64,643	70,138	55,251
68	Taş, çimento, alçı, asbest, mika veya benzeri maddelerden ürünler	2,831	2,765	2,415	7,565
54	Sentetik iplik, bant ve benzerleri, sentetik veya sentetik dokumaya elverişli maddelerden	60,344	78,136	109,648	95,002
06	Yatak takımları, şilteler ve minderler, şilteler ve benzeri lüks mobilyalar Yatak takımları,	2,213	1,462	1,275	1,111
65	Başlıklar ve bunların aksamaları	155	59	397	688
44	Ahşap ve ahşap ürünleri; odun kömürü	36,299	27,736	18,875	28,314
96	Çeşitli imalat eşyaları	4,409	8,588	12,166	5,016
42	Deri ürünleri.	492	483	686	3,043
97	Sanat eserleri, koleksiyoner parçaları ve antikalar	40	28	269	93
51	Yün ve yün ürünler	5,198	5,822	1,796	2,092
51	Yün ve yün ürünler	5,198	5,822	1,796	2,092
97	Sanat eserleri, koleksiyoner parçaları ve antikalar	40	28	269	93
67	Hazırlanmış kuş tüyünden malumları; yapay çiçekler; nesne. . .	15	0	45	42
13	Sakız ve mamulleri	1,983	5,667	2,094	570

58	Hususi dokunma kumaşları	9,890	4,064	618	1,753
59	Emdirilmiş, Lamine Lamine veya kaplanmamış kumaşlar uygun türden tekstil ürünleri. . .	377	183	130	1,716
70	Cam ve cam eşyalar	56,476	48,852	48,417	44,694
89	Gemiler, tekneler ve yüzer yapılar	6,620	24,691	26,694	22,072
83	Adi metalden muhtelif eşya	266	98	137	120
19	Un, nişasta ve süt ürünleri, Hububat, unlu Mamüller	2,296	3,706	2,782	6,706
43	Suni kürkler ürünleri	2	3	24	172
74	Bakır ve bunlardan mamul eşya	48,116	88,650	76,520	147,044
80	Kalay ve bunlardan mamul eşya	0	0	0	1
79	Çinko ve bunlardan mamul eşya	5,591	2,466	3,029	382
20	Sert kabuklu Sebze, meyve, yemişler veya bitkilerin diğer kısımlarının malzemeleri	1,221	1,528	2,269	1,160
04	Süt Ürünleri; kuş yumurtaları; doğal bal; Hayvansal kökenli gıda ürünleri,	6,615	6,312	4,101	1,513
93	Silah ve onun parçaları	0	0	6	0
92	Müzik Enstrümanlarla ve aksesuarları	10	7	11	9
11	Un sanayi ürünleri, malt şurubu, nişastalar, inülin, buğday gluteni	294	15	36	39
78	Kurşun ve bunlardan mamul eşya	1,754	4,385	1,699	8,165

37	Foto grafik veya sinematografik ürünler	1	1	0	0
49	Basım ürünler	58	119	55	69
91	Saat ve onun parçaları	1	94	1	75
71	İnce, kaplama metaller. . .kıymetli taşlar, kıymetli metaller,	306,367	286,934	391,118	1,888,435
39	Plastikler ürünleri	373,437	358,404	387,402	368,253
01	Canlı hayvanlar	206	274	74	82
95	Oyuncak ve spor Malzemeleri	152	146	161	163
66	Şemsiyeler, kamçılar,	0	0	0	0
45	Mantar ürünleri	0	0	0	0
53	Diğer nebati tekstil lifleri	1,092	5,497	1,182	876
46	Örölmeye elverişli el sanatları	19	122	80	56
02	Et ve yenilebilir sakatat	0	14	329	169
16	Et ve deniz ürünleri	10,725	8,244	12,075	6,538
50	İpek	465	32	314	130

Kaynak: ITC: Trade Map 2020

Tablo12’de Türkiye'nin Afrika'dan ithalatında en önemli ürünler birinci sırada 27 GTİP kodu altında sınıflandırılan mineral-yakıtlar, distilasyon ürünler, mineral yağlar 2017 yılında 2 milyar dolardan 2020 yılında 1.7 milyon dolar seviyesine inmiştir. Bu düşüşün nedeni olarak COVID-19 salgını gösterilebilir. 2020 yılında ise en yüksek ithalat 1.8 milyar dolar ile inciler ve değerli taşlara aittir. Diğer önemli ithal ürünler ise plastikler ve plastikler ürünleri 368 milyon dolar, kakao ve kakao ürünleri 3 milyon dolar, demir ve çelik 245 milyon dolar, Alüminyum ve alüminyum ürünleri 107 milyon dolar, makine ve elektrik cihazlar 211 milyon dolar, değerli metallerin organik veya inorganik kimyasal

bileşikleri 188 milyon dolar, yağlı Tohumlar ve onun tıbbi ve endüstriyel ürünleri 232 olarak gerçekleşmiştir.⁷⁷

2.3.3. Yapısal Olarak Dış Ticaret (Afrika'nın Türkiye'ye ihracatı ve Türkiye'den İthalatı)

Yapısal Olarak dış ticaret rakam ve oranlarını 20017-2020 arası dönem itibariyle göstermektedir.

⁷⁷ Kaynak: TÜİK

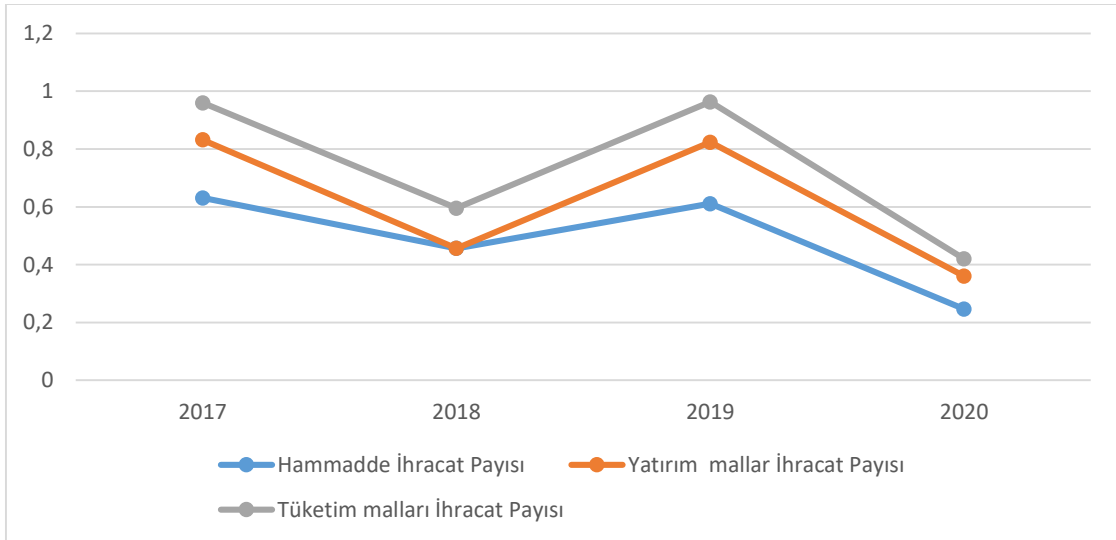
Tablo 14: Yapısal Olarak Dış Ticaret

Hammadde				
Yıllar	İhracat	PAYI	İthalat	PAYI
2017	2.956.744	0,630633493	3.370.296	0,348787205
2018	2.380.741	0,456100074	2.844.381	0,251790586
2019	2.786.473	0,610749746	3.196.442	0,275877189
2020	2.415.573	0,246770137	3.030473	0,537302675
Yatırım (sermaye) mallar				
Yıllar	İhracat	PAYI	İthalat	PAYI
2017	943.462	0,20122768	1.150.099	0,119022132
2018	1.070.175	0. 20502	1.367.205	0,121027861
2019	970258	0,212664837	1.291.502	0,114969126
2020	1.116.684	0,114078218	1.332086	0,228983225
Tüketim malları				
Yıllar	İhracat	PAYI	İthalat	PAYI
2017	599.879	0,127946075	818.751	0,084731392
2018	727.102	0,139297503	818.751	0,058925534
2019	637.737	0,13978162	665.659	0,061238511
2020	580.180	0,059270036	709.538	0,125801043

Kaynak: TÜİK 2020 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır

Yapısal olarak dış ticaret Afrika'nın Türkiye'ye ihracatında tüm mal grupları için 2020 yılını pandemi etkisi dolayısıyla göz ardı etmek yanlış bir bakış açısı olmayacaktır. Hammadde ihracatına bakıldığında ilgili ülkelerden Türkiye'ye ihracat 2017 yılında toplam ihracatın % 60'ı düzeyinden, 2018 yılında % 45 düzeyine inmiş; 2019 yılında ise yine yüzde 60 civarında gerçekleşmiştir. Yatırım malı ihracatında ise bu oran %20

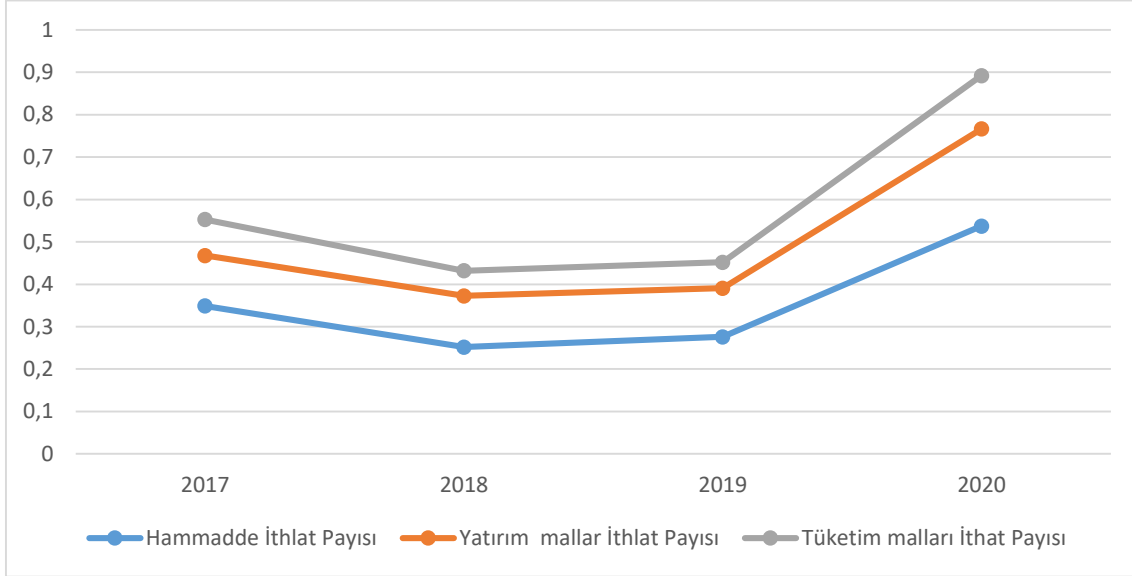
civarında gerçekleşmiştir (2020 yılı hariç). Bu orana tüketim malları itibariyle bakıldığında ise % 12-13 marjında gerçekleştiği görülmektedir. Yani Afrika'nın söz konusu ülkelerinden Türkiye'ye oransal olarak en çok sırasıyla hammadde, yatırım ve tüketim malı ihracatı yapılmıştır. Mal grupları ticaretinde oranlar toplamının %100 tamamlanmamasının sebebi başta ara mallar (yarı mamüller) ve diğer ürünlere ilişkin verilen elde edilememiş olmasıdır. Örneğin bu kalan kısım oransal olarak 2019 yılı için $1-(0,14+0,61+0,21)=\%4$ civarındadır. 2017-2019 dönemi için Afrika'dan Türkiye'ye ithalatta hammadde mal grubunun ithalatı yüzde 34'den yüzde 27'ye düşmüştür. Yatırım malları ithalatında yüzde 11-12 aralığında istikrarlı bir eğilim izlemektedir. Tüketim mallarında ise % 8'den % 6'ya bir düşüş eğilimi (2020 yılı hariç) görülmektedir. Yatırım malları oranının aynı kalması fakat diğer mal gruplarında bir düşme eğiliminin görülmesi ara malları ithalatında bir artış şeklinde yorumlanabilir. Yukarıdaki tabloya göre bir hesaplama yapıldığında Afrika'nın Türkiye'den ara malları ithalatında oransal olarak 2018-2019 arası dönemde %50'nin üzerindedir. Sonuç olarak yukarıdaki tablo göstermektedir ki, Afrika Türkiye'den ara malı alıcısı, Türkiye'ye ise hammadde satıcısı durumundadır. Tablo 14' e göre 2017-2020 arası dönemde önemli kısım hammadde işlenmiş ve işlenmemiş ham petrol pamuk, kahve, kakao, muz gibi maddeler yer almaktadır. Bu hammaddeler diğer pazarlarla karşılaştırıldığında canlı bir pazar aynı anda Türk sanayisine ucuz hammadde sağlamaktadır.

Grafik 3: Türkiye'nin Afrika ile İhracat İçerisinde Payı 2017-2020

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 3'te 2017-2020 dönemde Türkiye'nin Afrika ile ihracat içerisinde en yüksek oran hammaddedir. %24 hammadde oranının 2020 yılında %16'ya düştüğü görülmüştür ve istikrarlı bir şekilde devam etmiştir.

Grafik 4: Türkiye'nin Afrika ile İthalat İçerisinde Payı 2017-2020

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2017-2020 dönemde Türkiye'nin Afrika ile ithalat içerisinde 2019 yılında yeni de en yüksek oran hammadde mallarında %51, yatırım mallarında %22, tüketim mallarında ise %12 orana sahiptir.

Grafikte Afrika kıtası ihracatının çoğunluğunu hammadde oluşturmaktadır. Özellikle işlenmemiş hammaddeler, hammadde açısından zengin olmasına rağmen, teknoloji ve sanayide güçlü yönleri yoktur. Türkiye açısından bakıldığında Afrika, Türkiye'nin mevcut konumu ve dinamizmi ışığında önemli bir pazardır.

2.4. Sektörel Olarak Afrika ile Türkiye Dış Ticaret

2.4.1. Tarım Sektörü

Türkiye ile Afrika'nın dış ticaretinin sektörel analizi yapıldığında, 2008–2020 yılları arasında tarım sektörünün durumunu aşağıdaki tablo özetlemektedir.

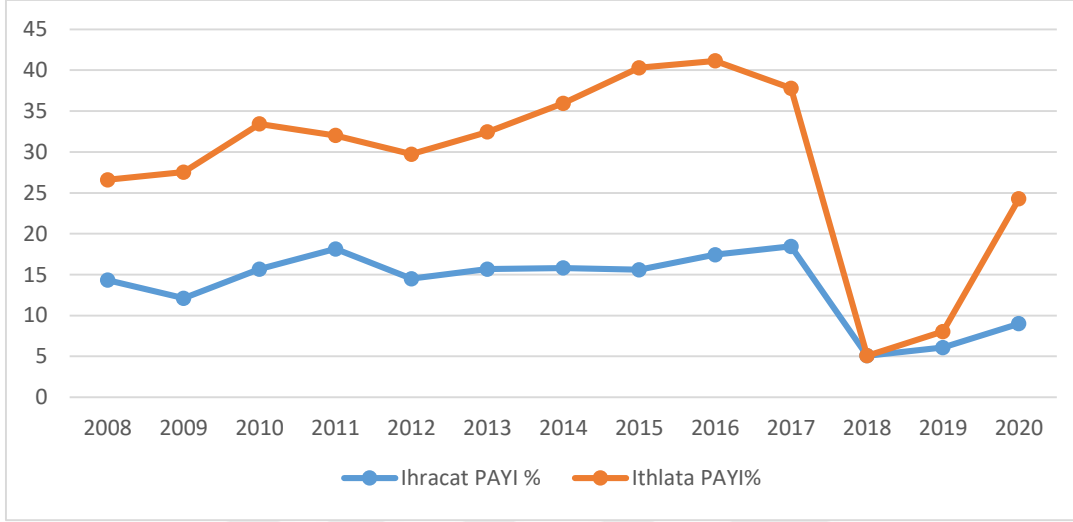
Tablo 15: Tarım Sektörü İtibariyle Türkiye'nin Afrika'ya Dış Ticareti (bin dolar, %)

Yıllar	TARIM IHRACATI \$	PAYI %	TARIM ITHALATI \$	PAYI%	Dış Ticaret Dengesi
2008	1.298415	14.3271751	686890	12.27361647	611.525
2009	1229278	12.10557694	607805	15.43478868	621.473
2010	1455474	15.67880698	855795	17.74033495	599.679
2011	1874665	18.14106321	938750	13.87305772	935.915
2012	1937016	14.50204094	901419	15.22206968	1.035.597
2013	2217696	15.67770145	1011393	16.76959963	1.206.303
2014	2174451	15.80913247	1,196,463	20.14939135	977.988
2015	2048510	15.6003794	1,315,563	24.70394245	732.947
2016	2075699	17.43788261	1,281,475	23.71101784	794.224
2017	2258913	18.45924195	1,388,510	19.33295452	870.403
2018	767,717	5.087942175	-	-	-
2019	1010987	6.081782925	1,144,171	1.96567692	-133.184
2020	1332661	8.991899429	1,115,984	15.27784585	1.332.549

Kaynak: TÜİK 2021, Trade Map verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 15'e göre tarım sektörünün ihracat değeri 2008'de 1,29 milyar dolardan, 2017'de 2,26 milyar dolara yükselmiştir. On yılın ortalaması 1,86 milyar dolardır. Bu dönemde tarım ihracatı %73 artmıştır. 2020 itibariyle ise tarım ürünlerinin ihracattaki payının yaklaşık %9, ithalattaki payının ise % 15 düzeyinde olduğu görülmektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında Türkiye'nin devamlı bu sektörde ticaret dengesinde fazla verdiği görülmektedir. Öte yandan Afrika'nın ihracatında bu sektörde görülen hızlı artış sebebiyle dengesizlik azalma eğilimine girmiştir. Türkiye'nin Afrika'ya makarna, un, nişasta, tahıllar, şeker ve tatlı ürünler, bisküvi, margarin, maya ve gübre, kabartma tozları, kanatlı etleri, tarım ilaçları, konserve, domates salçası, bitkisel yağ, tarım ürünleri

ihracat edilmektedir. Türkiye'nin Afrika'dan en fazla hammadde olarak kakao, mango, ananas, muz, kahve, mango, papaya, yer fıstığı, palm yağı, kurutulmuş meyve, pamuk, tropikal ağaçlar, ham kauçuk, kereste işlenmemiş veya az işlenmiş gibi tarım ürünleri vb. ithal etmektedir.

Grafik 5: Tarım Sektörü Toplam İhracat ve İthalat İçerisindeki Payı 2008-2020

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 4'te tarım sektöründe 2008'de payı, ihracatında 14.3'ünü ve ithalatında %12.27'sini oluştururken; bu payı 2017 yılında ihracatta %18.4 ve ithalatta %19.35'e yükselmiştir. 2018-2020 yıllarda payı düşmüştür. Afrika'nın Türkiye'ye toplam tarım ürünleri 2008-2019 yıllar arasında ihracatında en yüksek olduğu payı %43.7 ve ithalatında payı %18'dir.

2.4.2. Sanayi Sektörü

Türkiye ile Afrika'nın dış ticaretinin sektörel analizi yapıldığında 2014–2020 yılları arasında sanayi sektörünün durumunu aşağıdaki tablo özetlemektedir.

Tablo 16: Sanayi Sektörü İtibariyle Türkiye'nin Afrika'ya Dış Ticaret (Bin dolar, %)

YILLAR	SANAYİ IHRACATI	SANAYİ ITHALATI	Dış Ticaret Dengesi
2014	12.514.337	7.006.109	5.508.228
2015	11.900.454	4.455.375	7.445.079
2016	11.515.382	3.810.675	7.704.707
2017	10.750.025	5.008.579	5.741.446
2018	13.673.916	4.493.121	9.180.795
2019	15.413.168	4.458.389	10.954.779
2020	13.488.023	4.211.874	9.276.149

Kaynak: Trademap. TÜİK 2021, verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır

Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma felsefesi, ekonomik yapının sanayi sektörüne doğru hızla değişmesine dayanmaktadır. Tablo 16'da 2014-2020 yıllarda Türkiye'nin Afrika ülkelere dış ticaretinde (sanayi sektöründe) her zaman dış ticaretinde fazla vermektedir. Ancak Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatında Afrika'ya önemli bir sıçrama gösteremediği açıktır. 2014-2020 arası dönemde sanayi ihracatı 10 milyar dolar ile 15 milyar dolar arasında dalgalanma göstermektedir. Tarım sektöründeki ticaret dengesizliğini gideren eğilim sanayi sektöründe görülmemektedir. Bunun yanında oransal olarak Afrika'ya ihracatta sanayi sektörünün payının yaklaşık %90 lar civarında teşekkül ettiğini ifade etmek mümkündür. Sanayi ürünlerinde makine ve demir ve çelik birinci sıradadır, bunu beyaz eşya ve betonarme, inşaat demiri, seramik cam, gibi ürünler izlemektedir.

2.5. Karşılıklı Yatırım İlişkileri

2.5.1. Afrika'daki Türk Yatırımları

Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki artan ilişki, Türk vatandaşlarını kıtada daha fazla iş fırsatı aramaya yöneltmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın 2017 tarihli Dış Yatırım Raporu'na göre, Afrika kıtasındaki Türk yatırımları ağırlıklı olarak şu sektörlerde

yoğunlaşmaktadır: inşaat, altyapı, toptan ve perakende ticaret, tekstil ve giyim imalatı ve ana metal endüstrisi. Türk yatırımcılar özellikle inşaat ve altyapı sektörlerinde aktiftir. Böylece, Afrika 2011 yılında Türk müteahhitlerin uluslararası iş hacminin %19,2'sini oluşturmaktadır. Bu miktar 2011 yılından itibaren büyük oranda artış göstermiştir.⁷⁸

Tablo 17: Türkiye'nin Afrika'ya Doğrudan Yatırımları

Yıllar	Türkiye'nin Afrika'ya Doğrudan Yatırımları
2001	22,0
2002	60,0
2003	67,0
2004	72,0
2005	86,0
2006	90,0
2007	173,0
2008	381,0
2009	470,0
2010-2013	3,466
Toplam	4,887

Kaynak: OECD ve UNCTADSTAT 2013

Türkiye'nin Afrika ülkelerindeki yatırımları ise yıllar itibariyle toplam yatırımlar içinde %4 ile %30 arasında değişmektedir. Türkiye'nin en çok yatırım yaptığı Afrika ülkelerine baktığımızda Libya, Cezayir, Fas, Mısır ve Tunus öne çıkıyor. Mısır, doğrudan yabancı yatırım stokunda yıllara göre en önde gelen ülkelerdir. Türkiye 2000-2013 arasında 1,03 milyar dolar ile Libya'ya, 1,14 milyar dolar ile Mısır'a, 953 milyon dolar ile Tunus'a ve 370 milyon dolar ile Fas'a ve 744 milyon dolar ile Cezayir'e doğrudan yatırım yapmıştır. Libya, 1,43 milyar dolarlık yatırım stoku ile Türkiye'ye en doğrudan yapan yatırım Afrika

⁷⁸ Data obtained from Anadolu Agency's statistical research dated 2017

ülkelerinden biridir. Burkina Faso, Liberya, Güney Afrika ve Tunus, kalan 343 milyon dolarlık yatırım payı olan ülkelerdir. 2015 yılında 6 milyar sayı yatırımı Türkiye'nin Afrika'daki yatırım tutarı, 2017'de 6,5 milyona çıkmış, 2018'de ise 7 milyon seviyesinde gerçekleşmiştir.⁷⁹

2021 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin Afrika'ya doğrudan yatırımları proje sayısı itibariyle yaklaşık 150 civarında olup toplam doğrudan yatırımlar içindeki oranı ise yaklaşık %7 civarındadır. Bu oranlar içinde Cezayir, Fas, Libya, Mısır, Tunus gibi Kuzey Afrika ülkeleri yüksek bir sayı ve oranla temsil edilmektedir. İnşaat sektörü dışında 2021 yılı sonu itibariyle metal, toptan ve perakende ticaret, enerji, kâğıt ve kâğıt mamulleri ve tekstil sektörünün ön planda olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Afrika'ya yaptığı yatırımlarla 25 bin yabancıya ve yaklaşık 750 civarında Türk vatandaşına istihdam sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin en çok doğrudan yatırım yaptığı ilk 30 ülke içinde Afrika'dan Mısır, Cezayir ve Gana bulunmaktadır.⁸⁰

2.5.2. Afrika Ülkelerinin Türkiye'deki Yatırımları

Türkiye'nin Afrika'daki ekonomik katılımının yakın gelecekte artarak devam etmesi beklenmektedir. Afrika ülkeleri ekonomik ortamlarının canlılığını ve sürdürülebilirliğini sağladıkları sürece, Türkiye'den ve diğer piyasa oyuncularından aldıkları yatırımların korunmasının yanı sıra geliştirilecek gibi görünüyor. Ancak hem Türkiye'nin hem de Afrika'nın giderek büyüyen ticari iş birliği ilişkilerinden eşit şekilde yararlanabilmesi için Afrika ülkelerinin de karşılıklı bir ekonomik katılım politikası benimsemesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, Afrika ülkeleri Türkiye ile gelişen ekonomik ilişkilerini sürdürmek için yerel yatırımcılarını yabancı ülkelere yatırım yapmaya teşvik etmeli ve Afrika ekonomisinin gelişmesinde aktif rol oynamalıdır.⁸¹

⁷⁹ T.C. Ekonomi Bakanlığı, <http://www.economy.gov.tr> E.T. 15.08.2022

⁸⁰ T.C. Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı yatırım Raporu-2022, s. 27-39

⁸¹ Tepeciklioglu, Elem Eyricce. "Economic Relations between Turkey and Africa: challenges and prospects." *Journal of Sustainable Development Law and Policy (The)* 8, no. 1 (2017): s. 1-33.

Tablo 18: Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyon dolar)

Yıllar	Afrika'nın Türkiye'ye Doğrudan Yatırımları
2001	48,0
2002	26,0
2003	53,0
2004	49,0
2005	70,0
2006	78,0
2007	151,0
2008	113,0
2009	199,0
2010-2013	0,966
Toplam	1,783

Kaynak: OECD ve UNCTADSTAT 2013

Tablo 16, Türkiye ile Afrika kıtası arasında yıllara göre yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarını göstermektedir. Yıllar içinde artan karşılıklı doğrudan yabancı yatırımların yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Türkiye'ye gelen yatırım miktarı düşük olan Afrika ülkeleri, toplam gelen yatırımların ortalama % 2'sinden daha azına sahiptir.

2021 yılı sonu itibariyle Afrika'nın Türkiye'ye yatırımları Okyanusya (Avustralya, Yeni Zelanda, Gine vb. ülkeler) 2 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Türkiye'ye bu yıl yapılan toplam yatırımın 7,5 milyar dolar olarak gerçekleştiği dikkate alındığında bu miktar oldukça küçüktür. 2002-2022 haziran dönemi için bakıldığında ise toplam yatırım tutarı 1,2 milyar dolar civarında fakat yine oransal olarak % 1'in altında değildir. 2022 ilk 6 ay için rakamlar değerlendirildiğinde 6 milyon dolarlık tutar pandemi etkisinin yavaşladığını işaret olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan Türkiye'ye yatırım yapan ilk 20 ülke içinde herhangi bir Afrika ülkesi bulunmamaktadır. Türkiye'de faaliyette bulunan

şirketlere bakıldığında ise bunların Güney Afrika, Libya, Mısır ve Sudan orijinli olduğu görülmektedir.⁸²

2.6. Türkiye'nin Dış Ticaretinin Kıtalararası Mukayesesi

Aşağıdaki tablo Türkiye'nin ayrı ayrı kıtalarla yaptığı ticaretin (ihracat + ithalat) toplam ticaret hacmi içindeki oranını göstermektedir.

Tablo 19: Türkiye'nin Afrika Kıtası ve Diğer Kıtalar ile Dış Ticaretinin Toplam Ticaret Hacmi İçerisindeki Payı

Yıllar	Afrika Payı	Avrupa Payı	Kuzey Amerika Payı	Asya Payı	Avustralya ve Güney Amerika Payı
2000	0,000496696	0,570443399	0,090863067	0,253260483	0,013269022
2001	0,000596591	0,553458325	0,09195127	0,259635358	0,012223404
2002	0,000493911	0,575436755	0,080086141	0,248403795	0,012046461
2003	0,000441761	0,550365678	0,066157977	0,268773236	0,012619731
2004	0,000480869	0,574899604	0,064220189	0,294060586	0,011904917
2005	0,035993156	0,539803192	0,058334483	0,328585935	0,012705225
2006	0,037651992	0,521082925	0,054972745	0,343639893	0,013315162
2007	0,003996214	0,512083218	0,048942292	0,37050864	0,014425529
2008	0,043890671	0,46584008	0,054508387	0,409942778	0,015449091
2009	0,057977011	0,472375133	0,053860356	0,394895382	0,014983721
2010	0,047113477	0,456909565	0,058366327	0,408837909	0,016375445
2011	0,045510579	0,447708134	0,060691947	0,405834037	0,019042775
2012	0,049558612	0,414197227	0,055903312	0,452903953	0,018061022

⁸²<https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-yatirimlar/uluslararası-yatirim-istatistikleri/yurtdisinda-yerlesik-gercek-ve-tuzel-kisilerin-turkiyedeki-yatirimlari> E.T. 19/09/2022.

2013	0,047777588	0,413578364	0,048621252	0,411259323	0,017555117
2014	0,047150693	0,413845835	0,050586057	0,395900528	0,0158146
2015	0,050620965	0,428828669	0,052487385	0,400666637	0,015810058
2016	0,049249172	0,443078257	0,054870791	0,395494022	0,017112235
2017	0,004816201	0,42717193	0,059072493	0,390148145	0,021705671
2018	0,054433544	0,42630827	0,058617835	0,567906789	0,021176322
2019	0,057375296	0,414160749	0,055489006	0,487932907	0,017793056

Kaynak: TÜİK 2020 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 18, toplam dış ticaret hacmi içerisinde Afrika'nın payının gittikçe arttığını göstermekle beraber, bu oran 2019 yılı itibariyle en fazla % 6 düzeyine çıkabilmiştir. Avrupa Birliği ile olan ticaret payı ise azalmaktadır. Avrupa ile dış ticaret 2000-2019 arası dönemde % 57'den % 41'e düşmüştür. Söz konusu dönemde Asya ülkelerinin payında Avrupa ülkelerinin tersine bir durum gözlemlenmiştir. 2018 yılından itibaren ise Türkiye'nin dış ticaret payında Asya ülkeleri ilk sırada yer almaya başlamıştır. (2019 yılında % 48) Buna neden olarak Türkiye'nin AB ülkeleri ile güvenlik, stratejik ve siyasi konularda farklı yaklaşımlara sahip olması ve de Asya'da Çin'in Dünya'nın üretim merkezi konumuna gelmesi gösterilebilir. Ayrıca Rusya ile gelişen farklı konulardaki iş birliği bunu desteklemiştir. Diğer kıtaların (Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avustralya) payında kayda değer bir değişimin olmadığı tablodan görülmektedir.

Türkiye Afrika ile yaptığı dış ticaret oranının düşük olması, Afrika'nın Türkiye'nin iktisadi büyümesine bu yönüyle bir katkıda bulunmasının mevcut durum itibariyle güç olacağına işaret etmektedir.

2.7. Dış Ticaret İlişkilerinin SWOT Analizi

2.7.1. Güçlü yönler

1. Türkiye tarım sektöründe gerçek bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve tarıma dayalı sanayi ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Türkiye Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir noktada bulunduğundan dış ticaret

çerçevesinde çok avantajlıdır. Bütün bu üstünlükler, Türkiye'yi büyük ve önemli bir uluslararası pazar ve tüm dünya ülkelerinin ekonomik ortağı haline getirebilmektedir.⁸³

2. Afrika ekonomik potansiyele, insan kaynağı gücüyle önemli bir aktördür Afrika ülkeleri özellikle kıtanın kuzeyindeki ülkelerde geçmişten gelen bağının da katkısıyla, kıta ülkeleriyle Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler son yıllarda önemli ölçüde gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Bu ülkelerde yatırım yapan Türk firmalara her türlü destek sunulmaktadır.⁸⁴

2.7.2. Zayıf Yönler

1. Afrika ülkelerinin çoğunluğunun sömürge altında kalmış olması sebebiyle Türkiye ile kıta arasındaki ilişkiler henüz güçlenememiştir. Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesinin önünde duran en büyük engellerden birisi bu kıtanın neredeyse tüm ülkelerinin eski sömürge olmasıdır.
2. Çoğunluğu Avrupa ülkelerinin eski sömürgeleri olan Afrika ülkelerinde, Avrupa dışındaki ülkelere uygulanan gümrükler ve tarife dışı engeller, Türkiye'nin ihracatçı olarak Afrika pazarlarına girişinde maliyet dezavantajı yaratmaktadır.
3. Başka bir engel, bu kıtanın Türkiye'de yeterince tanınmaması ve bilinmemesidir. Bu durumda Türk toplumunun bilinçaltında Afrika'ya dair olumsuz bir imaj oluşmaktadır.⁸⁵
4. Türkiye'nin Afrika'ya tüketim ve yatırım malı ihracatı değil ağırlıklı olarak ara malı satıyor olması, özellikle sanayinin yeterince gelişemediği bu kıtaya mal satışında bir olumsuz durum olarak düşünülebilir.

2.7.3. Fırsatlar

1. Türkiye'nin coğrafi açıdan Afrika'ya yakın olması ve Afrika ülkelerinin ticaretinde gıda açığını kapatmak için ihtiyaç duydukları tarım ve gıda ürünlerinin önemli yer tutması Türkiye için önemli bir avantajdır.

⁸³ Oruç, Ali. Türkiye'nin Afrika stratejisinin dış ekonomik ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi ve öneriler Uzmanlık Tezi Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İSEDAK ve Uluslararası Kalkınma İşbirliği Genel Müdürlüğü, 2022. s.172-179

⁸⁴ Çetin, Buket. "Türkiye'nin Orta Doğu Ve Kuzey Afrika Ülkelerine Yaptığı İhracatın Analizi." Journal İstanbul Kültür Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü (2014).

⁸⁵ Abdoul, Aziz Ali ve Dellal, İlkay. S.55-46 a.g.e

2. Afrika ülkelerinin çoğunluğunun yıllarca sömürge altında kalmış olmasından dolayı günümüzde daha güvenli ve eşitlikçi anlayışa sahip ekonomik güçlerle ortaklık yapmayı arzu etmektedir. Dolayısıyla “kazan-kazan” yaklaşımıyla Türkiye Afrika ülkeleriyle ekonomik sosyal ve siyasi ilişkiler sağlamakta ve ekonomik birlikteliğini güçlendirmektedir. Bu durumun da önemli bir fırsat olduğu söylenebilir.
3. Başka bir fırsat ise son yıllarda Afrika ülkelerinin sömürgeci güçlere olan bağımlılığının azalmasıdır. Böylece Afrika ülkelerinde sadece sömürgeci güçlere değil, yatırım yapan diğer ülke ve firmalara da fırsat sunulabilmektedir.
4. Türkiye’de çok sayıda eğitim gören Afrikalı varlığının Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik sosyal ve siyasi ilişkileri bakımından gerçek bir avantaj olacağı belirtilmelidir. Şöyle ki: Türkiye’de var olan Afrikalılar ülkeyi ve ülkenin sahip olduğu varlıkları ve potansiyeli yeterince tanıyarak ve buldukları bölgelerdeki Türk vatandaşları ile önemli ilişkiler kurarak aralarında ekonomik sosyal ve siyasi ilişkileri de geliştirebilir.⁸⁶

2.7.4. Tehditler

1. Uluslararası ekonomik sistemin güçlü aktörlerinin Afrika kıtasına ilgisinin artması ve kıta ülkeleri ile ticareti artırma çabalarını yoğunlaştırması Türkiye’nin Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri açısından tehdit olduğu işaret edilebilmektedir.
2. Türkiye, kazan-kazan yaklaşımıyla Afrika kıtasına hâkim olan geleneksel küresel güçlere karşı güçlü bir ekonomik ve siyasi alternatif haline geldi. Türkiye, yalnızca doğal kaynaklar ve değerli metaller sektörlerinde değil, Batı Afrika da dâhil olmak üzere kıta genelinde inşaat, sanayi ve hizmet sektörlerinde kararlı adımlar atmış ve önemli projeler geliştirmiştir. Ayrıca, kıtanın doğu kesiminde Türk ticaret hacmi önemli ölçüde artmaktadır. Bu noktada Türkiye, özellikle Sudan, Somali, Etiyopya ve Kenya gibi Afrika Boynuzu ülkelerinde Çin ve ABD’ye karşı güçlü bir rakip haline gelmiştir. Türkiye, Çin’in agresif tutumuna rağmen Sudan ve Somali ile sırasıyla 500 milyon ABD Doları (6,2 milyar Türk Lirası) ve 300 milyon ABD Doları’na ulaşan “Bir Kuşak Bir Yol” projesi kapsamında daha kapsamlı ve kalkınma odaklı bir

⁸⁶ Tepebaş, U. “Dönüşüm Sürecindeki Sahra-Altı Afrika Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık”, Tasam Yayınları, 2013. Afrika Enstitüsü Serisi: 8, s.315-380.

ekonomi politikası benimsemiştir. Bu anlamda Türkiye'nin bölgeye artan ilgisi Dünya'daki önemli emperyalizm güçleri rahatsız etmektedir.⁸⁷

3. Afrika'da bazı ülkelerdeki iç çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, terörizm ve organize suçlar ekonomik kalkılma ve dış ticaret önünde engel teşkil etmektedir.⁸⁸

⁸⁷ Orkçl, Serhat. "Afrika'da Küresel Rekabet ve Türkiye." Avrasya Etüdüleri 40, no. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2 (2011): 73-96.

⁸⁸ Moussa Hissem. "Afrika'nın Ekonomik Bütünleşmesine Giden Yol: AfriKA Kıtasal Serbest Ticaret Antlaşması." Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi 2, no. 2 (2020):s. 37-50.

SONUÇ

Ülkeler dış ticari ilişkilerinde öncelikle coğrafi yakınlık, tarihsel-kültürel bağlar, ortak güvenlik ve stratejik bağları olan ülke gruplarıyla girmeyi tercih etmektedirler. Bununla beraber; bu ilişkilerin zamanla çeşitlendiğini ve zenginleşebildiğini söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Ayrıca uluslararası siyasetin dinamik yapısı içinde ticari ilişkilerin yönü de değişebilmektedir. Günümüzde Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki dış ticaret ilişkileri de bu çeşitlilik ve çok kutuplu bir uluslararası sistemin doğurduğu bir zorunluluk olarak giderek önem kazanmakta, güçlenmekte ve incelenmeye değer görülmektedir.

Dış ticari ilişkiler, benzer gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler (iki gelişmiş ya da iki gelişmişliği az ülke) arasında olabileceği gibi, gelişmişliği benzer olmayan ülkeler arasında da gelişmektedir. Literatürde her iki bakış açısını içeren çeşitli argümanlar görmek mümkündür. Afrika kıtası içindeki ülkeler için ise homojen bir yapıya sahip olmasalar da ağırlıklı olarak gelişmişliği en az olan ülkelerin bir arada olduğu bir kıtayı oluşturmaktadır. Böyle bir kıta ile sanayileşmesini tamamlamaya çalışan, yüksek katma değerli ürün ihracatında dünyada pay sahibi olmak isteyen Türkiye için ehemmiyet arz etmektedir ve bu durumu dış ticaret teoremleri içinde sabit bir yere oturtmak güçtür.

Afrika'nın ekonomik yapısı incelendiği zaman zengin doğal kaynaklara, tarım, madencilik ormancılık ve enerji kaynakları gibi alanlarda önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Afrika ülkeleri bağımsızlığını kazanmasından -özellikle 1960 yıllardan- sonra önemli bir ekonomik büyüme yaşamıştır. Afrika ekonomisinin ortalama büyüme hızı 2001-2008 yılları arasında %5 oranında artmıştır. 2020'de COVID-19 salgını nedeniyle turizme bağlı ekonomilerin reel bazda milli gelirleri %11,5 oranından; 2021'de %6,2'ye düşmüştür. Petrol ihraç eden ülkelerin GSYH'leri %1,5'lik düşüştü; %3,1'lik büyümeye yükselmiştir. 2021'de Afrika'daki en yüksek işsizlik oranı sahip ülkeler içerisinde birinci sırada %35,30 ile Güney Afrika yer almaktadır. 2022 yılında Afrika ülkelerindeki en yüksek enflasyon oranı ise %245,1 ile Sudan'a aittir.

Sektörler itibariyle baktığımızda Afrika'nın GSYH'sine %32 ile tarım sektörü katkıda bulunurken; %62 istihdam sağlamaktadır. Tarım sektörü ağırlıklı olarak pamuk, buğday, mısır, meyve-sebze, deniz ürünleri, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık vb. tarımsal ürünlere bağlıdır. Madencilik sektörü ise tarım sektörünün hemen arkasından gelmektedir. Madencilik sektöründe önceliği ise maden rezervi en yüksek olan elmas,

boksit, kobalt, platin fosfat grubu metaller ve zirkonyum oluşturmaktadır. Kıtada ekonominin en iyi organize edilmiş bölümü madenciliktir. Sanayi sektörü Kuzey Afrika ülkelerinde, kıtanın geri kalanından farklı olarak, geniş kapsamlı ve eski üretim geleneklerine sahiptir. Ancak 19. yüzyılın sonunda, Avrupa için bir bütün olarak Afrika, yalnızca potansiyel bir hammadde kaynağı veya doğal bir pazar olarak görülüyordu. Bağımsızlığını kazanmasından bu yana, birçok Afrika ülkesi dış ticaret ilişkilerini çeşitlendirmek için kıta dışı ülkelerle girişimlerde bulunmuştur.

Afrika kıtası ve Türkiye ile ve iş birliği ilişkilerinin geliştirilmesi Afrika'nın çok boyutlu dış politikasının temel ilkelerinden biridir. Afrika kıtası ile ekonomik bağlar kurma fikri, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Türkiye tarafından gündeme alınmış, fakat 1998'e kadar hiçbir adım atılmamıştır. 1998'da başlayan ve Türkiye'nin 2005 yılındaki Afrika Birliği'ne (AFB) gözlemci üye olmasıyla ilişkiler hızlanmıştır. Afrika Açık Politikasının çok boyutlu sürecinin bir parçası olarak, ticari ve kültürel projeler, özellikle bölge ülkeleri ile siyasi ilişkiler, yatırım projeleri, askeri iş birliği, güvenlik ve kalkınma gibi birçok alanda hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu stratejinin benimsenmesinden sonra Afrika ile ticaret hızla gelişmiş ve 2007 yılı sonunda dış ticaret hacmi yaklaşık 11 milyar dolara yükselmiştir. Başarıyla tamamlanan Afrika Girişimi Politikası, 2013 yılından itibaren yerini Afrika Ortaklık Politikası'na bırakmıştır.

Türkiye ile Afrika'nın ticari ilişkileri 1996 yılında 2.5 milyar dolar iken 2004 yılında 7,7 milyar dolara yükselmiştir. İhracat rakamları yıllar içinde artmasına rağmen, ithalat rakamlarındaki artış sınırlı kalmıştır. Türkiye'nin Afrika ile arasında 2005-2020 yılları arasında dış ticaret dengesi her zaman fazla vermiş ve ticaret hacmi 2019 yılında 22 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1996-2019 arası dönemde ticaret hacmi yaklaşık 10 kat artmıştır. Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı ihracatta 2020 yıl içinde en fazla ağırlığı 1.8 milyar dolar ile demir-çelik ürünleri; 1.5 milyar dolar ile makine, mekanik takımın aldığı görülmektedir. Türkiye'nin Afrika'dan ithalatında en önemli kalemleri, 2017 yılında 2,427,663 bin ile mineral yağlar, mineral yakıtlar ve bunların destinasyonu ile elde edilen bitümlü maden oluşturmaktadır. İkinci sırayı, 373,437 dolarlık plastikler ve plastik ürünleri oluşturmaktadır. 2020 yılı itibariyle ise itibaren ise en fazla ithalatı yapılan ürün kıymetli maden ve değerli taşlar ürünleri olmuştur. 2017 -2020 arası dönemde bu kalemden ciddi bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Mal grupları itibariyle 2017-2019 döneminde Afrika ülkelerinden Türkiye'ye oransal olarak en çok ihracat sırasıyla hammadde, yatırım

ve tüketim malı ihracatı yapılmıştır. En çok ithalat ise ara mallar üzerindedir. Afrika Türkiye’den ara malı alıcısı, Türkiye’ye ise hammadde satıcısı durumundadır.

Konuya sektörel olarak baktığımızda 2008–2020 yılları arasında tarımsal ürünlerin ihracattaki payında bir azalma olurken, sanayi ürünlerinin payında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 2020 itibariyle bakıldığında ise tarım ürünlerinin ihracattaki payının yaklaşık %9, ithalattaki payının ise %15 düzeyinde olduğu görülmüştür. Sanayi sektöründe 2014-2020 yıllarda Türkiye Afrika ülkelerine her zaman dış ticaretinde fazla vermiştir. Ancak Türkiye’nin sanayi ürünleri ihracatında Afrika’ya önemli bir sıçrama gösteremediği açıktır. 2014-2020 arası dönemde sanayi ihracatı 10 milyar dolar ile 15 milyar dolar arasında dalgalanma göstermiştir.

Türkiye’nin dış ticaretinin kıtalararası mukayesesi yapıldığında; toplam dış ticaret hacmi içerisinde Afrika’nın payının gittikçe arttığını görülmektedir. Bu oran 2019 yılı itibariyle en fazla %6 düzeyine çıkmıştır. Bu oranın düşük olması, Afrika’nın, Türkiye’nin iktisadi büyümesine bu yönüyle bir katkıda bulunmasının mevcut durum itibariyle güç olacağına işaret etmektedir.

Afrika, Türkiye'nin mevcut konumu ve dinamizmi ışığında önemli bir pazardır. Diğer yandan ilişkilerini "dostluk" ve "kardeşlik" çerçevesinde sürdüren Türkiye, ekonomik açıdan "kazan-kazan" yaklaşımıyla ekonomik entegrasyonunu güçlendirmektedir. Bu durumun da önemli bir fırsat olduğu söylenebilir. Başka bir fırsat ise son yıllarda Afrika ülkelerinin sömürgeci güçlere olan bağımlılığının azalmasıdır. Böylece Afrika ülkelerinde sadece sömürgeci güçlere değil, yatırım yapan diğer ülke ve firmalara da fırsat sunulabilmektedir. Uluslararası ekonomik sistemdeki güçlü aktörlerin Afrika kıtasına ilgisinin artması ve kıta ülkeleri ile ticareti artırma çabalarını yoğunlaştırması; Türkiye’nin Afrika ülkeleriyle olan dış ticaret ilişkileri açısından tehdit oluşturabilmektedir.

“Swot” analizi çerçevesinde, Türkiye tarım sektöründe gerçek bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve tarıma dayalı sanayi ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Afrika ekonomik potansiyele ve zengin doğal kaynaklara sahip, insan kaynağı gücüyle de önemli bir aktördür. Afrika ülkelerinin çoğunluğunun sömürge altında kalmış olması sebebiyle Türkiye ile kıta arasındaki ilişkiler henüz güçlenememiştir. Büyük çoğunluğu Avrupa ülkelerinin eski sömürgeleri olan Afrika ülkelerinde, Avrupa dışındaki ülkelere

uygulanan g m r kler ve tarife dışı engeller mevcuttur. Fırsatlar ise Türkiye'nin coğrafi açıdan Afrika'ya yakın olması Afrika  lkelerinin sömürge altında kalmıŐı olmasından dolayı günümüzde daha güvenli ve eşitlikçi ortak istemektedir. Türkiye ile iliŐiklerindeki tehditler ise uluslararası ekonomik sistemin güçlü aktörlerinin Afrika kıtasına ilgisinin artması ve kıta ülkeleri ile ticareti arttırma çabalarını yoĖunlaŐtırmasıdır. Bu durum Türkiye'nin Afrika  lkeleriyle olan iliŐikleri açısından tehdit olduğuna işaret oluşturmaktadır. Afrika'da bazı ülkelerdeki i çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, terörizm ve organize suçlar ise Afrika'nın ekonomik kalkınma ve dış ticaretinin önünde engel teşkil etmektedir.

Ticari iliŐiklerin geliştirilmesi için aşağıdaki hususların dikkate alınması önemlidir:

- a) İŞ insanlarına ulaşım kolaylığı sağlanmalıdır.
- b) Korumacı  nlemler her iki kesim için kaldırılmalıdır.
- c) Her  lke kaynak ve ihtiyaç analizini iyi yapıp öncelikli ürünler buna göre seçilmelidir.
- d) Türkiye Afrika  lkelerinin yetersiz alt yapılarına yönelik yatırım yapmalıdır.
- e) Türkiye bölge ülkeleri ile ticareti geliştirmek isteyen büyük devletlerle iş birliği ve ortaklık kurarak çatıŐma riskini azaltabilir.
- f) Afrika Kıtası'nın tanınması ve bilinmesi yönünde Türkiye'de bir dizi faaliyetler planlanmalıdır.
- g) Afrika konusunda araŐtırmalar yapabilmek için gerekli kaynak sayısı yetersizdir. Yeterli kaynak oluŐturma adına özellikle araştırma yapmak isteyen insanlara her türlü desteğin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdoul, Aziz Ali ve Dellal, İlkay. Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile Tarım Ürünleri Ticareti. **Dergipark**. 2018. S.55-46
- Adigüzel, Adnan, Afrika'da İslamiyet -Dünü, Bugünü, Yarını- (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 22-23 Nisan 2017 İstanbul) s.197
- African Development Bank Group, Selected Statistics on African Countries 2019 verilerinden
- African Development Bank Group, Selected Statistics on African Countries 2019
- Afrika Birliği. Afrika içi ticaret, Afrika Kıta Serbest Ticaret Bölgesi ve COVID-19 salgını 21-Nisan. **T.C Ticaret Bakanlığı yayım** 2020
- Afrika'da tarım Sektörüne genel bir başka <https://afrikadanismani.com/index.php/afrika-raporu/47-afrika-da-tarim> E.T. Eylül 27.2021
- Afrika Kıtası Gezi Rehberi <https://www.gezipedia.net/744-afrika-kitasi.html>) A.D. August 15,2021
- Afrika Ülkeleri nüfusu 2020 <https://www.tercihiniyap.net/yasam/afrika-ulkeleri-nufusu-2020-h9583.html> E.T. Aralık. 23.2020
- Akbar Noman. Industrial and Trade Policies in Africa: From unproductive rents to learning and accumulation. **Journal of Corw**. February 2013
- Akbay, Oktay Salih. "Türkiye-Afrika Ticari İlişkileri: 2009-2014 Dönemi." **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi** 4, no. 8 (2015): 4-12
- Alemu, Dawit. "The political economy of Ethiopian cereal seed systems: State control, market liberalisation and decentralisation." **IDS Bulletin** 42, no. 4 (2011): 69-77.
- Arezki, Rabah, Lili Mottaghi, and Andrea Barone. Middle East and North Africa economic monitor, October 2018: a new economy in Middle East and North Africa. **World Bank Publications**, 2018
- Ayat saeid nawawra. Bahath ean qarat 'afriqya 17.4.2019 <https://mawdoo3.com> 21.08.2021
- Baah-Boateng, William. "Unemployment in Africa: how appropriate is the global definition and measurement for policy purpose." **International Journal of Manpower** (2015) pag 3-18
- Bagouri. Yaz. Nil Havzası ülkelerinde ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkinliğinin değerlendirilmesi. Veri zarfı analizi kullanılarak uygulanır." *Journal of the College of Economics and Political Science* 2020 s79-100

- Bashimov, Güçgeldi. "Foreign trade structure of dairy industry of Eastern Africa: the case study of Uganda." **Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi** 2, no. 2 (2016): 66-74
- Calderon, Cesar, Gerard Kambou, Vijdan Korman, Megumi Kubota, and Catalina Cantu Canales. Africa's pulse, No. 19, April 2019: An analysis of issues shaping Africa's economic future. **World Bank Publications**, 2019
- Christie, Iain, Iain T. Christie, Eneida Fernandes, Hannah Messerli, and Louise Twining-Ward. Tourism in Africa: Harnessing tourism for growth and improved livelihoods. **World Bank Publications**, 2014
- Çetin, Buket. "Türkiye'nin Orta Doğu Ve Kuzey Afrika Ülkelerine Yaptığı İhracatın Analizi." **Journal İstanbul Kültür Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü**. (2014)
- Çomak, İhsan. "Türkiye'nin Afrika politikası ve sağlık sektöründe çalışan Türk STK'ların TİKA'nın desteğinde Afrika'da yürüttüğü faaliyetlerin bu politikaya etkisi." **Avrasya Etüdüleri** 40, no. 2 (2011): 10-31
- Data obtained from Anadolu Agency's statistical research dated 2017
- Data obtained from the ministry of foreign affairs of the republic of Turkey's web site
- Dış Ticaret Müsteşarlığı Rapor Türkiye ile Afrika Arasındaki Ekonomik ve Ticari İlişkiler
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri. 2019
- Dincer, Mustafa. Türkiye-Afrika ilişkileri ve Afrika Acilim. Ufuk Üniversitesi. **Yüksek Lisans Tezi**. 2019
- Dünya Bankası, 2018a
- Eggoh, Jude, Hilaire Houeninvo, and Gilles-Armand Sossou. "Education, health and economic growth in African countries." **Journal of Economic Development** 40, no. 1 (2015): 93
- Emeç, Abdulkadir Sezai, Fatih Kaplan, and Ahmet Koluman. "Türkiye ile Afrika Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret Üzerine Bir İnceleme." **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 26, no. 4: 509-520
- Ertin, Gaye. Dünya Bölgeleri: Afrika Coğrafyası. **İstanbul Üniversitesi İTESİ**
- Eshazarova, Aikanysh, Afrika'nın Demografik Yapısı ve Soruları I, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, 2018
- Greene, Joshua Eli. "Inflation in African countries: General issues and effect on the financial sector." **Journal of SSRN** (1989)

- Hazar, Numan. Küreselleşme sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika ilişkileri. Vol. 2. **International Strategic Research Organization (USAK)**, 2011
- <http://turkeyafricaforum.org/assets/files/2021-Afrika-Notu.pdf> E.T. Ekim 2021
- <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-yatirimlar/uluslararası-yatirim-istatistikleri/yurtdisinda-yerlesik-gercek-ve-tuzel-kisilerin-turkiyedeki-yatirimlari> E.T. 19/09/2022
- https://www.unido.org/sites/default/files/2016-01/IFC_healthinafrica_final_0.pdf E.T. Eylül 30.2021
- Latino, Lucia Rita, Ugo Pica-Ciamarra, and Dominik Wisser. "Africa: The livestock revolution urbanizes." **Global Food Security** 26 (2020): 100399
- Mohammed. Bouadellan. Mineral Deposits of North Africa. **Springer International Publishing** 2010
- Moussa Hıssein. "Afrika'nın Ekonomik Bütünleşmesine Giden Yol: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Antlaşması." **Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi** 2, no. 2 (2020):s. 37-50
- Muhammed, Rayed. Dirasat Mukawinat Alqarat Al'afriqiati Afrika, kıtanın bileşenlerinin bir çalışma. Sudan: İletişim **Yayımları Hindawi** 02/6/2015
- Mustafa, Dinçer. Türkiye-Afrika İlişkileri ve Afrika Acilim. **Yüksek Lisans Tezi ANKARA** 2020
- Necati, K. U. L. O. "Bitüm ve Bitümlü Sıcak Karışımların Rijitliğine Etki Eden Parametreler." **Turk J Engin Environ Sci** 25 (2001): s.61-67
- Nriagu, Jerome O. "Toxic metal pollution in Africa." *Science of the Total Environment* 121 (1992): **Science Direct** 1-37
- Ogoyi, Dolington O., C. J. Mwita, Edward K. Nguu, and Paul M. Shiundu. "Determination of heavy metal content in water, sediment and microalgae from Lake Victoria, East Africa." **University of Nairobi** (2011)
- Omaka, Chukwu Amari. "Imperatives For Global Peace: Whither NIGERIA?" **International Journal of Comparative Law and Legal Philosophy** (Ijoclep) 3, no. 3 (2022)
- Orkçl, Serhat. "Afrika'da Küresel Rekabet ve Türkiye." *Avrasya Etüdüleri* 40, no. **Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı**. 2 (2011): 73-96
- Oruç, Ali. Türkiye'nin Afrika stratejisinin dış ekonomik ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi ve öneriler. **Uzmanlık Tezi Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İsedak ve Uluslararası Kalkınma İşbirliği Genel Müdürlüğü**, 2022. s.172-179

- Papaioannou, K and E Franken (2017), "Rainfall patterns and human settlement in tropical Africa and Asia compared: Did African farmers face greater insecurity?" **Cepr Discussion Paper** No. 11795
- Pirk, Christian WW, Ursula Strauss, Abdullahi A. Yusuf, Fabien Démares, and Hannelie Human. "Honeybee health in Africa—a review." *Apidologie* 47, **Issue Date** no. 3 (2016): 276-300
- Robert K.A. Gardiner Akinlawon Ladipo Mabogunje Africa, **Encyclopedia Britannica, Encyclopedia Britannica,** and URL: <https://www.britannica.com/place/Africa> Access Date: August 09, 2021
- Rodrik, D (2014), "An African Growth Miracle?" **NBER Working Paper** No. 20188, April 2014
- T.C. Ticaret Bakanlığı-Türkiye Cumhuriyeti - Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri. 2000
- T.C. Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti - Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri 2007
- T.C. Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti - Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri 2013
- T.C. Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti -Cezayir Ülkesi kili Anlaşma ve Protokoller
- T.C. Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti –Fas Ülkesi İkili Anlaşma ve Protokoller
- T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Raporu, 2019
- T.C Ticaret Baskınlığı. www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: Nisa 20.2020
- T.C. Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı yatırım Raporu-2022, s. 27-39
- Tepebaş, U. “Dönüşüm Sürecindeki Sahra-Altı Afrika Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık”, **Tasam Yayınları**, 2013. Afrika Enstitüsü Serisi: 8, s.315-380
- Tepeciklioglu, Elem Eyrice. "Economic Relations between Turkey and Africa: challenges and prospects." **Journal of Sustainable Development Law and Policy** (The) 8, no. 1 (2017): s.1-33
- Tepeciklioğlu, Elem Eyrice. "Afrika kıtasının dünya politikasında artan önemi ve Türkiye-Afrika ilişkileri." **Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi** (2012)
- The role of livestock in food security, poverty reduction and wealth creation in West Africa. **Food and Agriculture Organization of the United Nations Accra**, 2020

- The World Bank. Tourism in Africa: The World Bank Iain Christie, Eneida Fernandes, Hannah Messerli, and Louise Twining-Ward Harnessing Tourism for Growth and Improved Livelihoods 2017
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> E.T. Mayıs. 04.2022
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> E.T. Ocak 23,2022
- United Nations Economic Commission for Africa Healthcare and Economic Growth in Africa report 2019
- United Nations New York and Geneva, Economic Development in Africa: Performance, Prospects and Policy **Issues**. 2001
- ÜÇKÜŞ, Özgür, Türkiye-Afrika İş Birliğinde. Kalkınma Yardımları, **Araştırma Raporu kısım**.2021
- WHO, Global Health Expenditure Database (GHED) Who, 2016
- World Bank Group. World development report 2016: Digital dividends. **World Bank Publications**, 2016
- World Bank Group. World development report 2016: Digital dividends. **World Bank Publications**, 2016
- World Economic Report, 1949-50. Review of Economic Conditions in Africa. United Nations Department of Economic Affairs. **New York**, March 1951
- Yeboua, Kouassi. "Foreign direct investment and economic growth in Africa: New empirical approach on the role of institutional development." **Journal of African Business** 22, no. 3 (2021): 361-378
- Zwaan, JC Hanco, Antonín V. Seifert, Stanislav Vrána, Brendan M. Laurs, Björn Anckar, William B. Skip Simmons, Alexander U. Falster et al. "Kafubu Area, Zambia." **Gems & Gemology** 41, no. 2 (2005): 116-148

EK

Ek 1: Türkiye ile Afrika Ülkeleri Arasındaki İkili Anlaşma ve Protokoller

Türkiye ile Nijerya arasında İkili Anlaşma ve Protokolleri

- _ “Nijerya- Türkiye Cumhuriyeti Kültür Anlaşması 21-10-1976”
- _ “Türkiye Cumhuriyeti-Nijerya Ticaret Anlaşması 25-08-1982”
- _ “Türkiye Cumhuriyeti- Nijerya Ekonomik, Teknik ve Bilimsel Teknik Anlaşması 22-10-1986”
- “Türkiye Cumhuriyeti- Nijerya Karma Ekonomi Komisyonu 1nci dönem protokolü 26-10-1990”

- _ Türkiye Cumhuriyeti- Nijerya arasında Ticaret Anlaşması 08-10-1996
- _ Türkiye Cumhuriyeti- Nijerya Denizcilik Anlaşması 08-10-1996
- _ Nijerya'nın Ulaşım Bakanlığı Arasındaki Protokol 25-11-1996
- _ Türkiye Cumhuriyeti- Nijerya ortak ekonomik komisyon 3ncü dönem protokolü 14.06.2001
- _ “Diplomatik pasaportlara vize muafiyeti protokolü, 16-12-2011”

Türkiye Cumhuriyeti ile Senegal arasında İkili Anlaşma ve Protokoller

- _ Ekonomik, Ticaret ve Teknik sektöründe İşbirliği Anlaşması 03-12-1992
- _ Ekonomik Ticaret ve Teknik İşbirliği 1. Aşamada (KEK) Protokolü 19-12-2006
- _ Teknik, Ekonomik ve Ticaret İşbirliği 2. Aşamada (KEK) Protokolü 06-04-2010
- _ Ekonomik Ticaret ve Teknik İşbirliği 3. Aşamada (KEK) Protokolü 11-04-2014

Türkiye Cumhuriyeti ile Güney Afrika Ülkesi İkili Anlaşma ve Protokolleri:

- _ Hava yolu Anlaşması 23-01-1998
- _ “Yatırımların Anlaşması 23-06-2000”⁸⁹
- _ “Turizm Anlaşması 23.06.2000”
- _ “Kültür, Teknoloji, Eğitim, Bilim, Sanat, Gençlik ve Spor faaliyetlerinde Anlaşması 14-10-2003”
- _ “Ekonomik ve Ticaret alanında Anlaşması 03/03/2005”
- _ “Çifte vergilendirmeyi ve vergi kaçakçılığını önleme ÇVÖ) Anlaşması 03/03/2005”

⁸⁹ T.C Ticaret Bakanlığı _ Türkiye Cumhuriyeti - Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri. 2000

- _ “Türkiye Hükümeti ve Güney Afrika Hükümeti arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşma Afrika ve Türkiye ekonomik ilişkileri gelişmektedir 3 Mart 2007”⁹⁰.
 - _ “Çifte vergilendirmeyi ve vergi kaçakçılığını önleme Anlaşmasını Değiştiren Protokol 25/12/2013”⁹¹
 - _ “Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşması Anlaşması 03.03.2005”
 - _ “KEK 1. Aşama Toplantı Tutanağı 01/04/2008”
 - _ “KEK 2. Aşama Toplantı Tutanağı 16/02/2012”
- Türkiye Cumhuriyeti ile Sudan Cumhuriyeti Arasında İmzalanan Anlaşma ve Protokoller:
- _ Ticaret tüm ticari Anlaşması 05/07/1980
 - _ Teknik ve Ekonomik Anlaşması 02/08/1982
 - _ Kültür Anlaşması 02/08/1982
 - _ “Teknik Anlaşması 11/10/1989”
 - _ “İkili Hava Ulaştırması Anlaşması 12.08.1998”
 - _ “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 19/12/1999”
 - _ “Tarım, Teknik, Bilimsel Ekonomik İşbirliği Protokolü 19/12/1999”
 - _ “Turizm İşbirliği Anlaşması 19/12/1999”
 - _ “ÇVÖ Anlaşması 26/08/2001”
 - _ “MTA ile Sudan Jeoloji Araştırma Kurumu (GRAS)”
 - _ “Arasında İşbirliği Protokolü 09/01/2002”
 - _ Tıp ve Sağlık İşbirliğine Protokol 11/12/2003
 - _ “IX. Dönem KEK Toplantısı Protokolü 16/12/2004”
 - _ Deniz Yolu Anlaşması 16/12/2004
 - _ “X. Dönem KEK Toplantısı Protokolü 14.03.2007”
 - _ Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması 14/03/2007
 - _ Deniz yolu Anlaşması 16/12/2004
 - _ Sağlık ve Tıp Alanında İşbirliğine Dair Protokol 28.03.2007
 - _ Briçi Aşama KEK Toplantısı Protokolü 1/.04/2009
 - _ İkinci Aşama KEK Toplantısı Protokolü 03/05/2012

⁹⁰ T.C Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti - Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri 2007

⁹¹ T.C Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti - Güney Afrika İkili Anlaşma ve Protokolleri 2013

_ Üçüncü Aşama KEK Toplantısı Protokolü 06/11/2013

Türkiye Cumhuriyeti -Tunus Arasındaki Anlaşma ve Protokoller:

- _ “Turizm İşbirliği Anlaşması 28/09/1981”
- _ “Sivil Havacılık Anlaşması 07/05/1982”
- _ “Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması 02/10/1986”
- _ “Hükümetler arası Daimi Komisyon Kurulmasına İlişkin Anlaşma” 23/05/1989
- _ “Deniz Yolu Anlaşması 23/05/1989”
- _ “Tarım İşbirliği Anlaşması 23/05/1989”
- _ “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 29/05/1991”
- _ “Ticaret, Teknik ve Ekonomik Anlaşması 15/07/1992”
- _ “Kara yolu Ulaştırma Anlaşması 25/03/2000”
- _ “Tıp Alanında ve Sağlık İşbirliği Anlaşması 24/06/2000”
- _ “Bilimsel ve Teknoloji İşbirliği Anlaşması 22/03/2001”
- _ “Serbest Ticaret Anlaşması 25/11/2004”
- _ “Sanayi İşbirliği Anlaşması 29/03/2005”
- _ Jeoloji Alanlarında ve Madencilik İşbirliği Anlaşması 01/02/2006
- _ “Ulaştırma Alanında Mutabakat Muhtırası 09/06/2008”
- _ “T.C -Tunus Ortaklık Konseyi I. Dönem Toplantısı 17-12-2008”
- _ “Gümrük İşbirliği Anlaşması 02-12-2010”
- _ Türkiye Cumhuriyeti -Tunus Ortaklık Konseyi II. Dönem Toplantısı 02-12-2010”
- _ “Türkiye Cumhuriyeti -Tunus İşbirliği, Dostluk Anlaşması 15-09-2011”
- _ “Türkiye Cumhuriyeti -Tunus Ortaklık Konseyi III. Dönem Toplantısı 21-07-2017”
- _ “Türkiye Cumhuriyeti – Tunus Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 27-12-2017”

Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Cumhuriyeti Arasındaki Anlaşma ve Protokolle:

- _ İktisadi İşbirliği Anlaşması 05-01-1975
- _ Tanıtma ve Kültür ve Anlaşması 05-01-1975
- _ “Bilimsel Teknik İşbirliği Anlaşması 05-01.-975”
- _ “İşgücü Anlaşması 05-01-1975”
- _ Deniz Nakliyatı Alanlarında ve Denizcilik ve İşbirliği Anlaşması 30-05-1975
- _ “İkili Hava Ulaştırması Anlaşması 11-0-.1975”
- _ “Ticari ve Mali İşbirliği Anlaşması 02-05-1978”

- _ “İktisadi, Sınai ve Zirai İşbirliği Protokolü 27-06-1981”
- _ “Ticari Protokolü 27-06-1981”
- _ “13 Eylül 1984 Tarihli Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma 09.08.1985”
- _ “Ticaret Anlaşması/Olağanüstü KEK Toplantısı Protokolü 06.10.1996”
- _ “Konsolosluk. Sözleşmesi 12.04.2006”
- _ “Vizenin karşılıklı olarak geri çekilmesine ilişkin Mutabakat Muhtırası 25.11.2009”
- _ Yatırımların Teşviki ve Karşılıklı Korunmasına İlişkin Anlaşma 25.11.2009”

T.C–Fas Ülkesi İkili Anlaşma ve Protokoller⁹²:

- _ “Ticaret anlaşması 16-05-1972”
- _ “Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması 20.06.1984”
- _ “Hava Taşımacılığı Sözleşmesi 24-09-1985”
- _ “Deniz Ulaştırması Sözleşmesi 26-03-1987”
- _ “Türkiye-Fas Hükümetler Arası Daimi Komisyon Kurulması Anlaşması 12.07.1988”
- _ “Turizm İşbirliği Anlaşması 27-08-1992”
- _ “Yatırımların Teşviki ve Karşılıklı Korunmasına İlişkin Anlaşma 08-04-1997”
- _ “Gümrük Konularında Karşılıklı İdari ve Teknik Yardım Anlaşması 13.05.2003”
- _ “Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması 07-04-2004”
- _ “Serbest Ticaret Anlaşması 07-04-2004”
- _ “Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma 30-03-2015”
- _ “Su Alanında Teknik İşbirliği Anlaşması 26-11-2008”

Türkiye Cumhuriyeti -Cezayir Ülkesi kili Anlaşma ve Protokoller⁹³

- _ “Turizm İşbirliği Anlaşması 12-01-1980”
- _ “Ekonomik, Bilimsel ve Teknik Alanlarda İşbirliği Anlaşmaları 20-10-1983”
- _ “Sivil Havacılık Anlaşması 18-04-1986”
- _ “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması 02-08-1994”
- _ “Gümrükler Arası İdari Yardım Anlaşması 06-11-1997”
- _ “Deniz Taşımacılığı ve Seyrüsefer Anlaşması 25-02-1998”
- _ “Meteorolojide Teknik İşbirliği Protokolü 25-01-1998”

⁹² T.C Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti –Fas Ülkesi İkili Anlaşma ve Protokoller

⁹³ T.C Ticaret Bakanlığı Türkiye Cumhuriyeti -Cezayir Ülkesi kili Anlaşma ve Protokoller

- _ “Karma Ekonomi Komisyonu 6. Dönem Protokolü 03-06-1998”
- _ “Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması 05-10-2000”
- _ “Gümrük İşbirliği Anlaşması 08-09-2001”
- _ “Karma Ekonomi Komisyonu Yedinci Aşama Protokolü 29-11-2001”
- _ “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması 23-05-2006”
- _ “Parlamentolar arası İşbirliği Protokolü 06-11-2006”
- _ “Adli İşbirliği Protokolü 10-01-2007”

Türkiye ile Mısır Arasında Ticaret Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller:

- _ “Denizcilik Anlaşması 14-02-1988”
 - _ “Hava yolu Anlaşması 12-01-1993”
 - _ “kara taşımacılığı sözleşmesi 07-11-1994” -
 - _ “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi sözleşmesi 26-12-1993”
 - _ “Ekonomik ve Teknik işbirliği 1 sözleşmesi 18-07-1997”
 - _ “Ticaret sözleşmesi 04-10.- 1996”
 - _ “Karma Ekonomi Komisyonu VI. Dönem Protokolü (04-10-1996)”
 - _ “Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması (27-12-2005)”
 - _ “Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması (27-12-2005)”
 - _ “T.C Hükümeti ile Benin Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik, Ticari ve Teknik İşbirliği Anlaşması (09-07-2012)”
 - _ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Benin Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (13-12-2013)”
 - _ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Botswana Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticari, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması(06-05-2010)”
 - _ “Türkiye – Botswana 1. Dönem Karma Ekonomik Komisyon Protokolü 04-09-2012”
 - _ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Burkina Faso Hükümeti Arasında Genel İşbirliği Anlaşması 01-08-2006”
 - _ “T.C Hükümeti ile Burkina Faso Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması 11-04-2019 İç onay süreci devam etmektedir”.
- “Türkiye-Burkina Faso Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) 2. Dönem Toplantısı Tutanağı 3 Ekim 2019”
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ekvator Ginesi Hükümeti Cumhuriyeti Arasında Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması 21-11-2014”

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Teknik İşbirliği ve Ticaret Anlaşması 09-09-1993”

- _ “Türkiye Cumhuriyeti ve Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Teşviki ve Korunması sözleşmesi 16-11-2000”
 - _ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi sözleşmesi 02-03-2005”
 - _ “Türkiye-Etiyopya Ortak Ekonomik Komitesi'nin Yedinci Dönem Protokolü 28-12-2016”
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Gabon Cumhuriyeti Arasında Ticari, Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Genel Anlaşması 21-09-2000”
- _ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gabon Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma (YKTK) 18-07-2012”
 - _ “Türkiye-Gabon 1. Dönem Ortak İzleme Komitesi 3-6 Ocak 2013”

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ryan Hafız Ahmed IBRAHİM	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	ALneelain Üniversitesi - Sudan
Fakülte	Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölümü	İktisat
Makale ve Bildiriler	
1. Ryan Hafız Ahmed -Altayeb Alhadi Dawı, " Effect of GDP and Inflation on Unemployment, Case Study of Sudan ", The Journal of Academic Social Sciences (2022)	